

INTERVISTË ME AGIM RUDIN

Prishtinë | Data: 25 gusht, 2017

Kohëzgjatja: 156 minuta

Të pranishëm:

- Agim Rudi (I intervistuari)
- Erëmirë Krasniqi (Intervistuesja)
- Donjetë Berisha (Kamera)
- Nevryze Rudi (Bashkëshortja e Agimit)

Simbolet e komenteve në transkriptë te komunikimi jo-verbal:

() - komunikim emocional

{ } - i intervistuari shpjegon me gjeste

Simbole të tjera në transkriptë:

[ ] - shtesë e tekstit për të lehtësuar kuptimin

Fusnotat janë shtesa editoriale që japin informacion mbi vendbanime, emra apo shprehje.

Pjesa e Parë

Agim Rudi: Unë kam lindë me 10 qershor, 1947. Kam lindë në Gjakovë. Familja ime edhe që ka qenë gjakovare, ata kanë jetu në Mitrovicë, babai im ka pasë dyqanin. Përpara në Mitrovicë s'kanë qenë dy dyqane, që ka shitë gozhda edhe ngjyrë, konë, basëm. Ka qenë një dyqan, ate e ka pasë baba jem. Edhe... '44, në Mitrovicë ka qenë shumë problematike, natyrë shumë problematike, çetnikët kanë ekzistuar po ngat Mitrovicës shumë afër. Ata gjithë kanë jetu në një pjesë në Mitrovicë, shumë kanë qenë, pak në Mitrovicë edhe pak jonë ikë ma larg Mitrovicës. Gjithnjë kanë qenë afër Mitrovicës, çetnikët.

Në '44-tën, baba im ikë me krejt familjen në Gjakovë, kanë qenë dy, kanë qenë një vëlla, dy vëllazën, vërtetë njeni lindë mandej një vëlla ka qenë. Një vëlla ka qenë edhe dy motra, ikim në Gjakovë. Në Gjakovë ka qenë shpia jem, se ata gjakovarët shkojnë me punu dika ja në Ferizaj ja në Gjilan ja në andej, familjen e kanë lonë në Gjakovë po këtu qashtu kanë jetu, kështu kanë jetu në Gjakovë... Gjakovarët në Mitrovicë...

Erëmirë Krasniqi: Kur u kthyet prapë në Mitrovicë?

Agim Rudi: Mandej jena kthy ngadalë, ngadalë... që veç t'ju tregoj qysh. Baba jem është frigu që po e shpallin *ratni bogataš*¹ se me pasë dyqan në atë kohë të kanë ndjekë këta komunistat. Ky s'i ka dashtë shumë komunistat por si duket s'i ka kallxu kërkujt, këta po supozoj, edhe ka qenë, ka qenë kohë e vështirë në Gjakovë. Njerëzit nuk kanë pasë me hongër bukë, në Gjakovë ku e mira... kanë jetu mirë në Gjakovë, populli ka jetu mirë kryesisht, kryesisht (kollitet).

Edhe... po ne kena qenë mirë, familja jonë ka qenë mirë ka pasë çka me hongër edhe mandej dikur në '49, '48 a '49 saktë s'e di, por qaty dika jena kthy. Ky e ka gjetë dyqysh një punë se për te ka qenë kijamet me gjetë, me hi në punë të shtetit. Shqiptarët kanë qenë problem shumë i madh, dështim shumë i madh me hi në punë të shtetit.

¹ Serbisht: *ratni bogataš*, përfitues në kohëra të luftës.

Erëmirë Krasniqi: A mundesh me spjegu?

Agim Rudi: [Dokumentari] Po tregon këta shiptarët punojnë, nuk punojnë në të shtetit, punojnë privat se kurrë s'i kanë besu shtetit edhe kurrë s'kanë qenë të afërt me shtetin ajo ka qenë absurd i madh, absurd. Krejt në një Maqedoni jonë, nën një flamur, një kushtetutë punojnë... kjo duket karakteristikë e madhe, a din? Edhe ky e ka pasë gjithë dyqanin, gjithë ka ditë me udhëheqë, ka ditë me menaxhu dyqanin baba.

Nana jem, ajo e ka pasë një problem më ka tregu shpesh, shumë problem. Në mbramje mas krejt punëve, katër fëmijë me i pasë duhet me la shumë tesha, maqina s'ka pasë atëhere edhe për me qenë e pastër e sende... E në mramje kur jonë ra me flejt ka qenë obligim shumë i madh me ngjehë pare. Ai ka qenë problemi ma i madh i nanës tem, si duket, nuk e di sa kanë qenë ato pare, s'kanë qenë kushedi çka, por për nanën time kanë qenë problem. I ka ngjehë mbramje për mbramje {shpjegon me duar}, të gjelbërta, të kuqe, çka kanë qenë. Kanë qenë një prej problemeve ma të mëdhaja të nanës tem (qeshë). Edhe, mirë kryhet ajo storie edhe vjen baba vazhdon vetëm është i punësum në shtet në sipërmarrjen "Granap" serbisht është "Granap", të gjithë krejt bota kanë punu në "Granap" në atë kohë.

Erëmirë Krasniqi: Çfarë kompanie ka qenë kjo?

Agim Rudi: S'e di, miell ka shitë e ky ka qenë hesapçi, ka ditë me shkru, ka ditë me shkru arabisht, çirilicë serbisht. Ja kom pa shkrimet e tij s'kom kuptu arabisht, por çirilicë ka shkrujtë krejt. Në atë kohë me ditë me shkrujtë në '47 ka qenë privilegj i madh, baba jem prandaj u punësu aty.

Erëmirë Krasniqi: Qysh ka ditë ai, a ka vijë ndonjë edukim, a çfarë edukimi ka ekzistë në atë kohë?

Agim Rudi: Ka shku, ka shku... në Gjakovë ka shku në atë edukimin, veç mos më pyt në cilin edukim. Nuk e di saktë, ka qenë edukim ku kanë mësu me shkru. Medresetë e vogla, medresetë ato shkollat e mesme mejtepet e kanë pasë emrin, por nuk po e di si me i qujtë. Ajo është storie në veti a din, hiç mos të dal anej. Po aty janë edhe fillet e asaj që kur ka vdekë i ka lonë amanet nanës time, ka vdekë herët, unë i kom pasë gjashtë vjet kur ka vdekë, ai vëllau im i ka pasë katër vjet hiç s'e din, ai lujke, ish problemi qysh me ndalë mos me lujtë. Edhe kur ka vdekë i ka lonë nanës time amanet, ka thonë, "Krejt çka ka dukat, a krejt, veç kqyrni shkollën, me i kry shkollat se vetëm ajo bjen të mirën", nanës time. Nana ime mandej i ka rritë pesë fëmijë, e re shumë a din, shumë vështirë ka qenë.

Edhe këto të dhëna i di, në atë kohë s'ke mujtë me studiu pa stipendion, pa pasë një stipendion. E këta s'kanë mujtë me marrë stipendion se s'ke mujtë me marrë stipendion nëse ke pasë tokë. Ne kemi pasë hise shumë, tokë, vëllaznit kanë pasë hise, kanë pasë tokë e dyqane e krejt. [Nana] Ka shku krejt i ka shitë, në komunë aty u nënshkru, dikush e ka ble tokën, dikush e ka ble dyqanin, dikush. Edhe mandej ke mujtë me marrë. E ka pasë fiksim nana, "Duhet me i shitë krejt, duhet çdo gjë. Duhet me studiu, pa stipendion nuk mundesh me studiu". Edhe kemi studiu.

Tash definitivisht e di qysh ka qenë storia. Mua më ka ndodhë, për shembull kom shku e kena pasë një film, “Era dhe Lisi” po shkojmë me lypë leje, kur ai ka thonë, “Kush jeni ju?” “Unë punoj në televizion”, “Qysh e ki emrin?” “Agim Rudi.” “Ky dyqan ka qenë i babës tond”. Merre me mend a din qysh çfarë vlere tash kishte thojsha, “Eh Zot...” Mirë, ndoshta s’ka edhe lidhje kjo. Po veç dëshirën për arsimim po du me tregu qysh ka, ka ardhë ajo nëpërmjet babës ka ardhë te nana edhe mandej na të gjithë tre djemtë, dy djemtë, tre djemtë në të vërtetë dhe dy motrat, krejt kena qenë të arsimum, na jena konë ajo familja që shkojnë krejt në shkollë.

Shumë në atë kohë ka qenë... sot ju nuk mundeni me kuptu çka jom t’u thonë, e kuptoni, e besoni e krejt, por është... ka qenë me shku në shkollë krejt njerëzit me shku në shkollë. Mandej motrat e mia, a din çfarë problemi kanë pasë motrat e mia m’u martu? Motra jeme me matematikë, me fakultet të matematikës në Beograd të kryem, ‘53, ‘54. Në atë kohë kend me marrë për burrë, kend? S’ka mujtë një këpucëtar a një kështu. Vështirë, mezi u martu. Këto kanë qenë probleme shumë evidente, a din gjana të çuditshme. Edhe mandej dalë-ngadalë u kry shkolla fillore, mu qysh në shkollë fillore unë kom pasë problem në shpi.

Vëllau im i ka mëshu violinës, unë s’kom ditë as violinës as kurçkafit me i mëshu, si janë ardhë mysafirët e kanë shti Rafetin me i mëshu violinës {spjegon me duar}. Rafeti s’ka qejf me kallxu hiç këta, hiç s’ka qejf. E mu shumë më ka ardhë inati, shumë se s’disha. Na kemi lexu shumë për hirë të këtyne vëllaznive e motrave, kemi lexu shumë, unë ma shumë kom lexu 15, 16, 17 vjeçar se sa tash kur jom bo profesor. Jo, jo atëhere kom lexu shumë se këta vëllau, motrat kanë qenë studenta në Beograd, kanë lexu.... Kjo shumë, shumë me rëndësi ka qenë, unë s’kom pasë qare pa lexu. Bile kom qenë i regjistruar në bibliotekë, në Mitrovicë ka qenë biblioteka shumë e madhe, krejt Trepça, gjendja ekonomike [e mirë] që në Mitrovicë me qenë një jetë tjetër, as në Gjakovë, as në Ferizaj as kërkun s’u bo qasi jete.

Erëmirë Krasniqi: A mundeni me na tregu për Mitrovicën edhe për edukimin e juaj fillor, si ka qenë atëherë?

Agim Rudi: Ka qenë e mirë, por kjo pjesa në shpi që unë e kom përjetu ka qenë shumë e mirë. E këtë s’e kanë pasë gjithë, unë kom lexu romane, kom lexu, 17 vjeç romane, Tolstoyin e kom lexu. S’i kom kuptu krejt po i kom lexu komplet, Dostoevskyn e kom lexu komplet bre une. Gjuha serbe, o Mitrovica s’duhet me ditë gjuhën serbe, kom pasë kojshi serbë unë, qe qeshtu i kom pasë {tregon me dorë} që sot çuditën njerëzit a din qysh.... Mandej ka pasë sport shumë të madh, na jemi la bre vëlla dhjetë vjeç, unë jom la në bazen, në Kosovë njerëzit nuk kanë ditë çka është bazeni. A po më kupton se krejt këto i ka pru Trepça, krejt këto shkolla, krejt këto... biblioteka, e maj mend si sot, ajo gruja e ka pasë emrin Sadie, u dashke me marrë libra, se s’mujsha me nejtë pa libra. A din kur u lexojke ky libër, ai libër, këta kanë lexu në shpi teme shumë kanë lexu. Aii... Zot, o Zot, të trentë kanë qenë, shumë njerëz me ambicie.

Mandej, se kjo ka qenë shumë ndikuese për me arritë ti për me pasë energji. Mua më ka vdekë baba

herët edhe kanë kujtu ata axhët edhe që motra duhet me u fshehtë me qitë ata {tregon me duar ka ftyra} edhe me u fshehtë... kjo në Beograd, matematikën, matematikën në Beograd. Merrke me veti vo, një paketë vo {shpjegon me duar}, suxhuk, në Beograd. Treni u konë aty, ajo u konë përparësi e madhe, treni, stipendioni, se nona ja kish bo hyzmetin, se një gru e pa shkollë vështirë e kanë ditë që duhet me i shitë të gjitha të mundshmet, me e shitë tokën, me i shitë dyqanët, a din sa duhet me i shitë kështu. Jo me i shitë me marrë pare veç formalisht, “E kom shitë kaq pare hajt”, sa m’u shkru me tahmin ajo s’i ka marrë ato pare. Domethonë, shumë sende, shumë sakrificë e madhe ka qenë me mujtë me studiu, na me kry amanetin, ajo ka qenë shumë, shumë send i mirë. Se u ktheva edhe pak mbrapa po këto kanë qenë... gjana që...

Erëmirë Krasniqi: S’ka lidhje...

Agim Rudi: Edhe unë ngadalë, ngadalë fillojsha stripa lexojsha, shumë ato kanë qenë ato stripat. Aty vizatim ishte, stripi ishte vizatim...

Erëmirë Krasniqi: Prej kahit vishin ato?

Agim Rudi: Prej Beogradit, serbisht “Kekeci”,² “Zabavniki”,³ të martën “Zabavniki” dilke, të ejtën “Kekeci”. Shqiptarët s’lexojshin asi sende jo, jo shqiptarët s’lexojshin asi sende, s’lexojshin kurgjo shqiptarët. Shokët që i kom pasë po më vjen keq i du të fëminisë kurrë s’kanë lexu as s’e kanë ditë kush është Dostoyevsky as hiç lidhje hiç. Unë prej ndikimit, prej vëllaznive e motrave, vëllau. Kom pasë fat, ky ka qenë fat, fat i madh, vëllau ka qenë ekonomist, motra matematiciente, krejt diçka, ky Rafeti i mëshojke violinës, pianos, motra tjetër edhe ajo u merrke me piano me sende, ka qenë shumë e çuditshme ajo, njëfarë strukture e çuditshme, ajo e cila veç punojke, lexojke, punojke, lexojke, punojke, lexojke. Këta nuk punojshin, nuk lexojshin. Fëmitë dilshin në mahallë, në mahallë bre në rrugë rrishim qashtu kallxojsim përalla, mu më vike marre me kallxu asi... se çka lexojsha unë, se lexojsha shumë sende të mëdhaja, nuk i kuptojsha shumë po isha, isha...

Erëmirë Krasniqi: Shumë mirë që e paskët pasë njëri-tjetrin në shpi.

Agim Rudi: Shumë e kena pasë. Edhe fillojsha kadal i kopjojsha ato... i kopjojsha ato stripat në xham {shpjegon me duar} në xham aty kopjojsha, qysh di me vizatu, s’disha me vizatu, qef shumë kisha, mendtë më lejshin kisha qef i pari në diçka me randësi. Se kur vishin musafirët ky [Rafeti] i mëshojke violinës une kurgjo, këto kanë qenë të fëminisë. Shumë, shumë e çuditshme...

Erëmirë Krasniqi: A qashtu keni fillu me vizatu?

Agim Rudi: Me vizatu, edhe në shkollë, shkollë. Kanë qenë shkolla të çuditshme në atë kohë, fillore.

² *Kekec* ka qenë një strip, i cili për herë të parë është botuar më 1957. *Kekec* ka botuar 1532 edicione dhe i dha fund publikimit në vitin 1990.

³ *Zabavnik*, shtojcë e gazetës *Politika* ka qenë e popullarizuar në Serbi. Edicioni i parë u publikua më 28 shkurt, 1939.

Erëmirë Krasniqi: Çka ju mësojshin në atë kohë?

Agim Rudi: Na mësojshin me vizatu, me pikturu në mënyrë perfekte psttt {onomatope}... ajo u konë pedagogjia...

Erëmirë Krasniqi: Qysh ashtu, realizëm?

Agim Rudi: Po realizëm, pranverën, verën qeto sende. Unë isha jo ma i miri, gjithë i dyti. U konë njoni, njoni një budallë bre ai shumë vizatojke mirë (qeshë). Mirë edhe shkojke kadal, kadal, por kjo ngritja e leximit, se leximi të jep sende të mira se ne të folin këta sot gjenerata, ju folni çka të doni gjithë ditën me kompjuter, gjithë ditën me asi, dijnë shumë sende po në mënyrë tjetër qysh e marrin informatën. Të lexuarit është e pazavëndësushme, jo që jom i vjetër, s’jom bre unë, i përkrahi sendet e reja, unë vetëm sende të reja përkrahi, por mos me lexu libra nuk është.... Unë e di qysh jetojnë në Amerikë, kom qenë shumë herë në Amerikë, e di si është jeta atje. Njerëzit lexojnë libra, e kanë edhe kompjuterin, e *walkman*⁴ e ata, e llaptopin e krejt, krejt, por lexojnë libra, pa lexu libra s’mundësh me përparu, përparon me informata me do sende parcialisht, mendimi jem.

Erëmirë Krasniqi: A keni shku në Shkollën e Mesme të Artit në Pejë apo?

Agim Rudi: Jo, jo, jo, kom qenë nxanës i mirë edhe po shkoj në shkollë të mesme, në shkollë të mesme ma e mira në Jugosllavi, secila krahinë e asi e ka pasë ka një shkollë teknike. Shkolla teknike ka qenë shkollë teknike bre “Boris Kidrič”, shkolla teknike ma e mira në Jugosllavi ka qenë kjo. Ka pasë profesorë prej krejt Jugosllavisë, inxhinera, krejt, krejt, krejt. Edhe unë, se unë disha me vizatu kërkush s’dojke me më çu në shkollë të artit, kërkush se s’kishin pare, zor ishte me shku ti në shkollë të artit dikun tjetër. E çuam këtë Rafetin mezi krejt, bankrotoi krejt familja, se ky në Prishtinë shkoi në shkollë të mesme, o Zot (qeshë). Edhe unë nuk shkova, shkova në shkollë teknike, shumë nxanës i mirë, në zemër arti, arti, arti, arti, arti. E kryva shkollën teknike çka u dufke me bo, u dufke me shku në fakultet teknik ma përpara, te na në shpi tonë kush e ka kry shkollën u shku menjihërë në fakultet. Ku me shku në fakultet? Shkova në Fakultet Teknik, krejt provimet e Fakultetit Teknik i dhashë që kërkush s’i jepke. Knej veç pikturojsha, në shpi pata ble ngjyra...

Erëmirë Krasniqi: Çka bonët me ato provime mandej?

Agim Rudi: Kurgjo...

Erëmirë Krasniqi: A keni punu?

Agim Rudi: Jo, erdha si burrat në shpi iu thashë, “Unë nuk shkoj mo në Fakultet Teknik”. A e din pse i kisha dhanë ato provime? Për me iu tregu që unë s’e kom dertin e mësimin, por e kom dertin që unë jom student i mirë por nuk po du, po du artin me studiu. U bo kushlluz aty në shpi, ai Zot, o Zot, mosvet, kijamet u bo, edhe po.... Kisha mirëkuptim me vëllaun e me motrën, ata ishin ma të mëdhej,

⁴ Ang.: *Walkman*, mjet për dëgjimin e muzikës në formatin e kasetave, sot ekuivalent i tij është ipod-i.

baba s' ishte, nana nuk kuptojke, nuk dike, dike krejt po s'e dike. Hajde diqysh më largun më çunë në asi, më çunë ushtar, dojshin me më largu me më hekë, se a din çka ishte ajo tragjike për familjen teme, me i lonë studimet? Ne ishim bre vëlla studentat ma të mirët bre shpija jonë s' kishte mos me kalu, mos me....

Edhe m'çunë ushtar, kur m'çunë ushtar, erdha prej ushtrisë. Defintivisht ajo s'kom me shku mo as në teknikë, po e disha se, e mësova s'di qysh e mësova që une nuk jom i përgaditun për fakultet të artit, nuk kisha ngritje une, nuk kisha shkollë po deri sa e morra vesh. Unë e disha që... edhe thashë, "A din çka? Kom me shku në Shkollë të Lartë Pedagogjike". E kisha edhe një problem une dikun në veti, krejt këta kishin studiu në Beograd, unë s'dojsha me studiu në Beograd. S'dojsha me studiu në Beograd. S' ishte ajo une, s'isha unë, s'kisha miqësi me popullin serb as s'isha kërkushi unë, zero, por ishte një problem, unë s'dojsha me jetu me serbë, shumë e ndijsha unë veten në atë moshë. Në Beograd s'dojsha me studiu, krejt këta, "Po na kena studiu..." "Ti ke studiu, po punë e madhe, unë s'du me studiu." Ku me studiu jashtë? Kërkon, s'e kisha një njeri. Atëhere mujshe me shku jashtë, por kërkon s'e kisha, një lidhje, dikon, a naj axhë a najsen, a dikon, ja, ja, ja. Shkova në Shkollë të Lartë Pedagogjike në...

Erëmirë Krasniqi: Në Prishtinë.

Agim Rudi: Në Prishtinë. Edhe aty m'u çelën sytë, shkollë ma të mirë, unë kom punu shumë vjet në Akademi, pedagogji ma të mirë, shkollë ma e mirë, ma si duhet, arsimtarë si duhet. Akademia e sodit ku kom punu, ku kom punu unë, as thoni {shpjegon me duar} s'munet me ju afri pedagogjisë së Shkollës së Lartë. Këto po e thom me plotë gojë, kështu.

Erëmirë Krasniqi: Cilat vite këto?

Agim Rudi: '72 '73, '71, 2, 3... s'e di saktë me të kallxu drejtë...

Erëmirë Krasniqi: Sa vite i ka pasë, pesë?

Agim Rudi: Kush?

Erëmirë Krasniqi: Shkolla e Lartë?

Agim Rudi: Dy, unë dojsha veç m'u përgaditë për me shku në Akademi. Andrrat e mia, gjithkush i ka andrrat, edhe ju i keni andrrat. Andrra jem ka qenë, Agim Rudi student i Akademisë së Arteve. Qe qekjo ka qenë andrra jem, po veç jo në Beograd dikun jashtë, jashtë s'u bojke edhe hajt shkova në Shkollë të Lartë për m'u përgaditë unë, se ti s'mujshe me shku hajt. Atje takova diçka të jashtëzakonshme. A din, te na gjatë jetës nuk kena taku jetë kumedit çfare, për shembull në Shkollën Teknike në serbisht e kom kry, në gjuhën serbo-kroate, veç shqip kom pasë në gjuhën shqipe, kurgjo tjetër.

Erëmirë Krasniqi: Çfarë përgaditje ju dha Shkolla e Lartë Pedagogjike?

Agim Rudi: Shumë të mirë, shumë të mirë. Edhe për mu njohuri elementare, mandej edhe njohuri shumë të mëdhaja me të cilat unë mujsha me shku lirisht në Akademi ku të du në botë, ku du në botë me ata njerëz që kanë qenë. Kush kanë qenë? Muslim Mulliqi, Tahir Emra, Rexhep Ferri, e tjerë, e tjerë, e tjerë.

Erëmirë Krasniqi: Ah, ju keni shku në Shkollë të Lartë të Artit Figurativ kur s'ka pasë...

Agim Rudi: Po, po de.

Erëmirë Krasniqi: Ah, për atë shkollë jeni tu fol. Okej, po p'e di.

Agim Rudi: Kërkush s'e lavdon shumë, ka qenë e jashtëzakonshme.

Erëmirë Krasniqi: Kjo është para se me u formu fakulteti?

Agim Rudi: Para... s'ka qenë fakulteti...

Erëmirë Krasniqi: Po, po, p'e kuptoj. E çka mësojshat aty?

Agim Rudi: Si në Akademi, vizatim, pikturë, skulpturë. Eh, edhe diçka për mu shumë e rëndësishme unë e kom ditë që kom me studiu skulpturën. Veç mos më vetni pse, s'e di. A ka qenë ndikimi i kësaj apo asaj. Unë gjithë një andërr e kom pasë Michelangelon, krejt ato çka i kom lexu për mu ka qenë Michelangelo. Për mu këto jonë konë do fille, do sende, diçka ndërtimtaria ka lonë të vetën atë diciplinën, ndoshta vizatimin, vizatimin ai ka qenë teknik. Pse unë s'e pranojsha shkollën teknike bre, unë e pranojsha artin në ato kishte pak diçka vizatim, mos kurgjo tjetër emri ishte vizatim.

Erëmirë Krasniqi: Ku i lexojshat këto, po mendoj edhe kjo për Michelangelon me siguri ka qenë literaturë në gjuhën serbe?

Agim Rudi: Gjithë, gjithë unë e kom ditë serbishten perfekt.

Erëmirë Krasniqi: Ata kanë qenë ma përpara, apo?

Agim Rudi: Shumë, shumë, shumë, shumë, serbët kanë qenë shumë përpara. Te na s'ka pasë kurgjo, edhe.... Kështu që, erdha te Shkolla e Lartë. Shkolla e Lartë përveç krejt të mirave që i gjeta aty, ka qenë kuadër pedagogjik, intelektualë të përgaditur për këto shumë, shumë. Me ta mandej kom qenë kolegë une, po vetëm une s'e kom ditë vlerën njëherë, unë tash e di çfarë vlere e kanë pasë ata njerëz, si njerëz si pedagogë. Ata një popull e kanë çu përpara. Pa art nuk shkohet përpara, as shtet, as kurgjo, pa art, pa arte.

Aty gjeta një gjë edhe shumë të rëndësishme, une kontaktova, fillova, profesori i skulpturës ishte Agim Çavdarbasha edhe unë u bona shok me to, në të vërtetë ai u bo shok me mu, se une isha studenti. Por ai lejoi ke kështu. Unë isha ma i pjekun, pak kjo një vjet e këto teknika e këto m'i morrën një vjet, e ushtria dy vjet m'i morrën e u bona ma i vjetër diqysh. U bona ma i vjetër s'isha ma krejt shumë i ri.

Edhe... ai i dojke njerëzit serioz, kështu që ishin me qëllime të caktume, une i thashë, “Agim, profesor Agim une kom me studiu skulpturën, kom me studiu dikun jashtë skulpturën, unë kurgjo nuk di, kurgjo nuk di, zero, unë jom zero”.

Aty vishin në Shkollë të Lartë njerëzit me Shkollë të Mesme të Artit. A din qysh vizatojshin ata, si Zoti bre, Zoti qysh vizaton, Zoti. Ata ishin shumë të mirë, po veç aty ndodhshin diçka, aty shqiptarët kurrë s’ka që, kurrë nuk thojnë që nuk di. Unë pata qëllu njerëzve që ju thojsha, “Nuk di, nuk di, jom ardhë me mësu. Jom ardhë me mësu bre”. Çka jom ardhë me mësu? Nuk disha bre unë aktin e madh {shpjegon me duar}, me pa kuletën të madhe. Nuk di more me i bo unë ato. I kqyrsha ata, op, op, op, op {onomatopeike}.

Vitin e parë u bona student ma i miri në Shkollë të Lartë Pedagogjike. Ma i miri krejt, e pata marrë nanën, se me nanën isha jetojsha se krejt këta ishin, njeni në studime Rafeti, ky vëllau tjetër ishte martu kishte bo shpi tjetër, veç me nanën. E mora nanën, e mora një shpi me qera e lashë shpinë në Mitrovicë edhe shkova me studiu në Shkollë të Lartë. S’mujsha me ju spjegu njerëzve se njerëzit nuk kuptojshin, kujtojshin që diçka tjetër ka ndodhë. Edhe u përqendrova krejt në Shkollë të Lartë se unë e kisha mendjen qysh kom me shku dikun. Mandej me Agim Çavdarbashën jom shoqnu, kom shku te ai në atele fillova kadal ja nisa me bo portret, mësova me bo portret. Ishte profesori Tahir, na mësojke pikturën bre o Zot, o Zot bre! Po s’ka ma të mirë profesor në jetë, s’ka ma të mirë hiç kërkun nuk ekziston bre. Po i thojsha, “Profesor, unë kom me studiu skulpturën”, pa më vetë, “Skulpturën kom me studiu”, u tutsha që po ma merr dikush, po ma... s’po m’len me bo skulpturën.

Ka qenë shumë vendimtare ndoshta është detal i vogël, njëherë unë e Agim Çavdarbasha edhe Svetomir Arsić⁵ ka qenë profesor i skulpturës, në skulpturë shumë i mirë. Nacionalist shumë i madh, kur o ardhë Miloševići ai ka folë në Nish në një miting ma të madhin në botë, ma të madhin që ka bo Serbia e Miloševićit. Ai, ai profesori, ai i skulpturës. Edhe me te na s’di qysh, se e kisha shok une Agimin edhe ai tha, “Hajde Arsić”, Arsići i tha, “Agim a po vjen deri në Mitrovicë?” “Pse?” “Hajde,” tha, “po shkojmë me kqyr Hasan Prishtinën,” serbi e kishte bo Hasan Prishtinën...

Erëmirë Krasniqi: Skulpturën, bustin?

Agim Rudi: Bustin e Hasan Prishtinës. Gati m’ra pika, gati u tranova. Andërr shihsha natën qysh kom m’u bo skulptor, qysh kom m’u bo skulptor, mos m’i bo Arsići. Ai Arsići shumë skulptor i mirë edhe... po veç nacionalist shumë i madh edhe unë veç pata arritë, isha në moshë kur e kuptojsha, çka arti s’ka lidhje me asi sende të vogla, arti s’përzihet me ato sende të vogla, s’ka lidhje kështu u mendojsha me tregu une në atë kohë.

⁵ Svetomir Arsić - Basara (1928) u lind në fshatin Sevce, Kosovë. Ai është skulptor dhe narrator serb. Më 1958, ai diplomoi nga Akademia e Arteve Aplikative në Beograd, me mentor Rade Stanković. Arsić ka qenë anëtar i Akademisë së Shkencave të Kosovës, dhe ka qenë shumë i njoftun në Jugosllavi për monumentet dedikuar të rënëve në Luftën e Dytë Botërore.

Erëmirë Krasniqi: A ka qenë ashtu që artin nuk e keni përzi me politikë?

Agim Rudi: Unë jo, unë jo.

Erëmirë Krasniqi: E tjerët?

Agim Rudi: Në qoftë se ka qenë Arsici i mirë, Arsici është i mirë, tungjatjeta! S'ka, por veç i shihsha shumë sende, u mendojsha me qenë fer me vetëvetën a din, i pastër, në paqë, edhe.... Shumë kom mësu prej këtyre profesorëve, po pjesa teorike pak mësohet edhe në Shkollë të Lartë atëhere ma shumë mësohet pjesa pedagogjike, ma shumë harxhohet kohë në pjesë pedagogjike edhe në teknike të artit, sesa në pjesën estetike. Unë e disha që diçka po më mungon mu. Si duket ktyne ju ka mungu, por jo mu, se unë s'e disha bash çka është ajo, unë s'ia disha emrin asaj. Une shihsha shumë, shiqojsha shumë, po hala s'e kisha vendosë sendet: çka është abstrakte, çka është realiste? Hala s'i kisha vendosë sendet zi e bardhë, hala nuk i disha përgjegjet. E shihsha unë që mu, që më vynë mu shkollë apet, e shisha po s'ma spjegojshin mu këta. Këta e dishin, deri dikun e dishin, deri dikun se edhe kjo ka qenë gjeneratë që menxi u shku në Beograd, menxi u pranë, menxi asi.... Ka qenë problem me studiu në Beograd bre.

Erëmirë Krasniqi: Qysh jeni profilu estetikisht, qysh e keni definu për vete?

Agim Rudi: Instiktivisht, si lopa (qeshin). Po më vjen keq që po foli, nuk e kom përgjegjen. S'e di! Unë e kom ditë që ka edhe diçka mas. Gjatë ndërtimit të një vepre artistike ekzistojnë shtresimet, ekzistojnë.... Po tash i di, atëherë s'i kom ditë, veç e kom ditë që edhe diçka është, edhe diçka është që duhet me ditë unë skulptori, artisti me ditë për me mujtë me bo vepër të mirë. S'mundet me u bo hajde prej Zotit. Gjithë i kom pasë inat prej fëminisë, artisti pret prej Zotit, ai ia bjen {shpjegon me dorë} edhe.... I shoh këtu, tranohna kur i shoh në televizion, del kangëtari X i pangritun që s'din kurgjo hiç, estetikisht sigurisht, as muzikë kurgjo s'din, edhe thotë, "E kom një projekt edhe qysh e ka dhonë Zoti m'jep fuqi do të realizoj si duhet projektin". Nji kangë të keqe, palidhje. E cila s'ka kurrëfarë baze, por muzika nuk ndërtohet ashtu bre, as repi nuk ndërtohet ashtu, as kurçkafi nuk ndërtohet ashtu, asnji vepër artistike asnji send nuk ndërtohet ashtu.

Unë edhe në Shkollë të Lartë i nijsha shumë, se merrsha përgjegjen shumë, këta kanë qenë profesorë të mirë, shumë të mirë, por jo gjithë, i kanë lonë distancë. Profesorët kanë lonë distancë, kanë mësu shumë, shumë kanë mësu, shumë kanë mësu. Shumë ka qenë mirë, po e kanë lonë mes studentit, studentit s'bon me i lonë distancë të madhe, në art jo, duhet ma shumë se... qe Agimi jo, Agimi jo, ai ka kriju shoqni. Unë mandej e kom provu të njejtën gjë e kom provu kur jom bo vetë profesor, kush ka dashtë ka mujtë me bisedu me mu bre, kur dush në gjysmë të natës ka mujtë me thirrë me më thonë, "E kom një dilem bre". Po çka domethonë bre ajo, ia shpëton njerit shpirtin ia shpëton, nuk e din, nuk e din. Nuk e din, s'mundet me marrë hajt e lexoj, nuk mësohet bre arti, po e lexoj. Sendet tjera mësohen, po s'po di me spjegu një pikturë, nuk din, nuk e din ku është fshehtësia, jo që je bo Zot, sot i di vlla une. Sot i di çdo gja, s'ka send që s'kom përgjegje, jo që a din kështu...

Erëmirë Krasniqi: A ju ndihmojshin ekspozitat me marrë njëfarë lloj përgjegje edhe mbështetje rreth punës suaj?

Agim Rudi: Po s'mujsha, s'mushja me i lexu ekspozitat. Sot studentat s'mujnë shumë me i lexu, shkojnë me lexu një ekspozitë nuk din.

Erëmirë Krasniqi: Jo, jo, ju kur ekspozojshit edhe a ekspozojshit sa keni qenë në Shkollë të Lartë edhe a merrshit ndonjë lloj komenti a diçka që ju ndihmojke me kuptu çka jeni tu bo?

Agim Rudi: Jo shumë, jo shumë, jo shumë.

Erëmirë Krasniqi: Jo shumë...

Agim Rudi: Ishin pedagogë të mirë, por jo atë ramjen e fundit për me të ndihmu komplet. Kom përshtypjen që aty te estetika, te mësimi estetik nuk është bo shumë, nuk është bo shumë, aty, aty, unë mendoj mas sa vjete arsim, aty ka qenë problemi.

Erëmirë Krasniqi: Si vishit në kontakt me art po më intereson, a ka pasë ekspozita, a ka pasë, si ka qenë e organizume jeta kulturore?

Agim Rudi: Ma vonë, ma vonë ju tregoj ma vonë kur shkoj në Akademi të Lublanës, këtu e kryva unë Shkollën e Lartë.

Erëmirë Krasniqi: Po për Prishtinë, a kishit ditë me na tregu çfarë jete kulturore ka pasë atëhere?

Agim Rudi: Po e di, kur kthena prej Lublanës ju tregoj.

Erëmirë Krasniqi: Okej.

Agim Rudi: Se ma mirë e di atëhere, tash s'disha, nuk isha unë ai që di me tregu. Unë veç po ju tregoj qysh kom kalu nëpër faza. Këtu mësova, mësova vlla, mësova, vizatim, mësova me bo portret. Mësova të gjitha sendet të cilat vyjke unë me u përgaditë m'u pranë në Akademi tjetër, edhe dikush fshehtas... ky Agimi e ka pasë shkallën e tretë e ka kry në Lublanë. Natyrisht... në Akademi, këta në Beograd e kanë kry këta Akademinë e Arteve, por masterin shkallën e tretë e kanë kry në Lublanë. Edhe ushtar unë isha në '68-'69 në Kranj, në Slloveni. U bo. Ia nisi konektimi me Slloveninë dyqysh, shkova une kapak, s'e disha hiç, nuk isha i vetëdijshëm. Agimi më spjegojke. Ai ka pasë edhe grunë përpara e ka pasë Agimi sllovene, rrisha edhe une me shoqni, me ata të Shkollës së Lartë rrisha shumë. Kom mësu shumë prej Agimit.

Pjesa e Dytë

Agim Rudi: Edhe, e kisha një mundësi m'u pranë nëpër këto... në Slloveni ishte e pamundun, e disha unë situatën, 150 vetë ata s'i marrin shqiptarë bre. Ata i kanë shkollat për sllovenë, eventualisht për

maqedonë i kanë. Se maqedonët në ish-Jugosllavi s'kanë qenë shumë problematik, ata e kanë ulë kokën edhe gjithë kanë kalu mirë. Edhe shtet kur u bonën pa kurrëfarë problemi, ata s'jonë bo me luftë shtet, këta janë maqedonët, po i lidhi [temat], por qeshtu është. Edhe kisha një mundësi diqysh me m'ndihmu Agimi për atje në shkallë të tretë... atje për... masi ka qenë atje e ka njoftë situatën me m'ndihmu pak, por thashë, "Jo bre lene" {përplasë duart}. E jom nisë te kom marrë ato, te kom marrë çka duhet për provim pranues, u duhshin katër portrete, dhjetë vizatime kështu, t'ia kom nisë me bo portrete... tash disha me bo portrete. Përpara a din çka pikturojsha bre? Deçanin me një shpi edhe me një asi bre {shpejgon me duar} kurgjo s'disha bre, kurgjo përpara, përpara... por tash isha në një situatë krejt tjetër, tash disha.

I bona katër portrete të nivelit sa u... se pak orë ishin të skulpturës, sa kishte ardhë Agim Çavdarbasha në Akademi, edhe i bona ato. E bleva një syngjer të najllonit, syngjer të madh, i bona dy këtu, dy këtu {shpejgon me duar}, dy skulptura me një asi, dy skulptura me një asi, i morra vizatimet, hypa [në tren]. Ka qenë treni për me shku në Lublanë, në Fushë Kosovë në 11:00 sahati ka qenë, jom shku qashtu, jom hyp në autobus, jom shku deri në Fushë Kosovë, jom hyp n'asi [tren], jom shku në Lublanë. Qajo e mirë është që kisha të holla, situatën në familje e kisha perfeksion, krejt, Rafeti ishte kthy atëherë prej...

Erëmirë Krasniqi: Beogradit...

Agim Rudi: Prej Beogradit hini në punë, në Akademi menjherë, e kishte rrogën njëmijë euro, njëmijë marka, rroga ishte njëmijë marka, a din çka ishin njëmijë marka? Shumë ishin njëmijë marka n'atë kohë para katërdhjetë vjete. Para katërdhjetë e sa vjete, para 44 vjete, shumë moti more ajo, kishim n'shpi pare, kurrëfarë... unë u nisa thashë, "Du me studiu." "Agim, veç shko studio. Kënaqu!" Hiç kurrëfarë problemi une, kurrëfarë problemi. Se gjithë shqiptarët, na kurrë, gjithë s'kena pasë, gjithë kena pasë probleme materiale. Pa kurrëfarë problemi jom shku, krejt motrat, krejt më çojshin pare, *džeparac*⁶, shkova po s'disha ku, s'disha, isha në Lublanë, s'disha kurgjo. Shkova, aiii Zot...

Hina në provim pranues, pesë ditë provim pranues atëherë, shumë seriozisht, shumë vetë, shumë vetë. Mandej gabimisht e kisha informatën, sllovenishtja nuk i përngjajke shqipës [mendon me thënë serbishtes]. Sllovenishtja ishte tjetër gjuhë bre, as, as njerëzit nuk e dijnë, as sot njerëzit nuk e dijnë, kujtojnë që sllovenishtja është njësoj, jo bre sllovenishtja nuk është njësoj, sllovenishtja është krejt tjetër gjuhë bre, lidhje s'kisha. Tani une u mburrsha me ata që e di serbishten, ajo ishte hendikep, në Slloveni ishte hendikep me ditë serbishten bre, kjo ishte e vërtetë edhe...

Erëmirë Krasniqi: Qysh ke provimi pesë ditë, po mendoj...

Agim Rudi: Pesë ditë...

Erëmirë Krasniqi: Ditën e parë ishte...

⁶ Serb: *džeparac*, shuma mujore të të hollave, jo medomos shuma të mëdha, para xhepi.

Agim Rudi: Ditën... njihurë vizatojshim, mandej bojshim portret, mandej bisedojshim, komisioni, një komision e kur, në fund domethanë u mbledh një komision prej shumë vetë dhe na pyten, “Pse po studion, e pse po donë me studiu, e pse kështu...” Unë e kisha bo një llapsus shumë t’madh. Une e kisha diplomën e Shkollës së Lartë, une hiç, une e kom çu, por ata s’e kanë pa pse po e çoj. Une për vitin e parë jom shku, e tash ata vetën, “Kena një problem, ti e kishe kry Shkollën e Lartë,” e m’thanë, “Ti mundesh në qoftë se donë, ti u duftë me na tregu. A po donë për vitin e dytë a për dytin e tretë a?” “Jo,” i kom thonë, “une s’po du as për vitin e dytë as... unë nuk e di skulpturën. Jom ardhë për vitin e parë.” Ai ishte, ai ishte, ata s’kishin ndi kësi fjalë kurrë në jetë, o budalla, unë isha shku me mësu skulpturën bre, s’më interesojke kurgjo, hiç kurgjo s’më interesojke.

Shkova, qe qekjo ka qenë shumë e randësishme, ajo shumë, shumë, shumë e randësishme. Në atë kohë mu nuk m’u duke kurgjo ajo për mu, eh punë e madhe, çka po... une veç e kisha dertin si m’u pranua në Akademi. U pranova, perfekt. Ma çunë telegrafin. Një shok, një djalë, se aty ishin studenta shqiptarë, gjakovarë, krejt studentat, pak, s’ishin në Lublanë shumë, njëqind studenta ishin. E njëjti, një Fahri Xharra është, është në Facebook vazhdimisht, një Fahri Xharra aty, tekstin e studiojke. Ai ma çoi, ma shkroi, i thashë, ma shkroi telegrafin, “Je pranua.” U tranova, u tranova, u tranova mandej i kallxova Agim Çavdarbashës, ku-ku-ku çka u gëzu ai shumë, u gëzu shumë që s’i kom kërkua ndihmë. A din pse? Se tha, “Une ta kisha dhonë ndihmën po diqysh kishe metë vetë keq.” A po kupton? Këto ishin sende t’vogla po shumë, për jetën time shumë të randësishme. Edhe shkova në Lublanë është...

Erëmirë Krasniqi: Në cilin vit?

Agim Rudi: ‘77 kom diplomu, hekja katër...

Erëmirë Krasniqi: ‘73.

Agim Rudi: Ashtu. Edhe ajo m’ka kartiratë [lodhë], ajo Lublana, une kujtojsha mos me dalë prej Jugosllavisë, ajo Sllovenia s’kishte qenë Jugosllavi hiç, ajo kishte qenë veç sa për sy e faqe. Ajo ishte një botë [tjetër], knej Italia, knej Gjermania, {tregon dy anë me durë} kultura të ndryshme. Po une s’disha, e shihsha që diçka është krejt tjetër, çka o vëlla, këtu tjetërqysh po jetojkan, këtu tjetërqysh, atje në Slloveni tjetërqysh. E unë isha në situatë shumë të mirë materiale, po e ceki prapë. Prandaj unë nuk kisha kurrëfarë problemi, veç me mësu edhe kaq. Kisha problem sllovenishtën ata pa, pa, pa mësojsha. Mësojsha, kurgjo s’mësojsha, folsha sllovenisht, folsha edhe u përmirësojsha.

Edhe fillova me një rezhim kështu, jo shqiptarçe, e qitsha ka një hamer në dhomë edhe në hamer i bojsha 30-të edhe çdo ditë shkrujsha në një katror çka kom bo sot, çka kom mësu sot, çka... si i smutë pak a din dojsha shumë... Edhe ia nisa me mësu atje, ia nisa me përparu, ia nisa me kuptu artin, tjetër qysh ishte arti, s’i kisha maniret une... pedagogjia jonë është shumë mbrapa, ka qenë këtu, këtu ka qenë pedagogjia jonë shumë mbrapa. Edhe kadalë, kadalë i ndijsha do emna, do sende tjera, i nijsha... ma së shumti nerva m’shkojke kjo ka qenë vendimtare (qeshë), m’shkojke nerva kur ma përmendshin Wassily Kandisky...

Erëmirë Krasniqi: E pse?

Agim Rudi: Po ai ishte thyerje n' mes artit abstrakt dhe artit realist, une s'i disha ato dallime hala, hala s'i disha, hala i disha e s'i disha. Sllovenishtja më mungojke, më mungojke, librat s'më mungojshin se i lexojsha serbisht, sllovenisht s'mujsha me lexu. Shumë isha i kërkum se une e disha çirilicën me lexu, sllovenët s'dishin kërkush (qeshë), shumë i kërkum isha. Kështu që, s'kisha kurrëfarë problemi se ata plot u ofrojshin, studentat u ofrojshin, "Ndihmoj me Anglishtën! Ndihmoj me Frangjishtën! Ndihmoj kështu..." edhe unë, mu aq shumë m'thirrshin çirilicë që une si kundërshtpërblim...

Erëmirë Krasniqi: E pse ku e kishit ju, ku u përdorë çirilica, n'çka? Në dokumenta?

Agim Rudi: Në libra.

Erëmirë Krasniqi: Ah, në libra.

Agim Rudi: Në libra valla, libra estetike, libra të artit, ka pasë në Beograd bre gjithçka...

Erëmirë Krasniqi: Në çirilicë i kanë shkru a?

Agim Rudi: Në çirilicë bre kanë shkru, ata kurrë s'kanë shkru n'latinicë veç çirilicë kanë shkru.

Erëmirë Krasniqi: Po a?

Agim Rudi: Po (qeshë) aty kur m'pyte edhe njëherë thashë, "A jom mirë une?" në çirilicë kanë shkru.

Erëmirë Krasniqi: S'e kom... kom mendu që kanë shkru n'latinicë...

Agim Rudi: Jo bre çfarë latinica s'u përdorë hiç, veç në Zagreb u përdorë.

Erëmirë Krasniqi: E çka bojshit ju i latinizojshit a...

Agim Rudi: Jo more, veç ia përkthejsa.

Erëmirë Krasniqi: Okej.

Agim Rudi: Ja përkthejsa, e kishte një faqe, dy faqe, tri faqe diçka ja përkthejsa, dikush kishte literaturën serbisht edhe këta studentë... ishin mirë atje shumë qita, qe qikjo ish shumë mirë. Unë s'kisha kurrëfarë probleme, përkthejke gjithkush anglisht, një faqe, dy faqe, biografi. Sidomos biografi, se biografite s'ki çka u dufshe me ditë, kush është Martinsi, e kush ky, e ku e ky, e ku ka lindë e sende. Sllovenishtën e kuptojsha pak, t'cungume, une s'mujsha me lexu sllovenisht, serbisht perfekt e qeshtu.... Edhe lexojsha une "Politika", "Politika e të Shtunës", gazeta "Politika e të Shtunës" ka pasë këndvështrime kritike për artin, kulminante. Këtë e kom diktu.

Erëmirë Krasniqi: Për artin në Jugosllavi a...

Agim Rudi: Për artin figurativ në Jugosllavi.

Erëmirë Krasniqi: Ok.

Agim Rudi: Edhe vështrime për jashtë. Po veç Jugosllavia ka qenë shumë e madhe, ka pasë shumë njerëz t'mëdhaj, shumë njerëz t'mëdhaj. Është mëkat i madh që ju s'po mundeni hiç me i kqyrë këto

sende. Për shembull skulpturë, njeriu ma i madh i ish-Jugosllavisë, ma i madh n'art, ma i madh prej t'gjitha kohënave, une mendoj është Ivan Meštrović⁷. Skulptori Ivan. Ai skulptori, tash veç po e spjegoj këtë e mandej kthena prapë. Ai skulptori ka qenë i lajthitur, i mashtrumë, e ka mashtru vetën me njifarë jugosllavizmi, me njifarë sllavizmi edhe mandej ai krejt Beogradit ia ka bo përmendoret, krejt përmendoret e Beogradit i ka bo Ivan Meštrovići, krejt kuvendit, krejt ata kuajt e ato sende i ka bo Ivan Meštrović. Malit të Zi, kuvendin e krejt, vorrin e Njegoshit e krejt e ka bo Me... Meštrovići. Në Slloveni ka bo Meštrovići.

Ka qenë shumë i madh, mandej u ikë, gjatë kohës së kësaj, ka ikë në Amerikë. Edhe në Amerikë, midis Chicagos i ka... skulpturat e Meštrovićit jonë, i ka fitu në konkurs gjithëbotëror me indianët t'u gjujtë, edhe ajo shumë, shumë skulpturë e madhe, kali kështu {tregon me duar}... Domethonë këtë po e tregoj se sa i madh është a di, Amerika nuk t'njeh kush je ti, a je kroat a çka je a.... Ky ka qenë kroat Meštrovići, po është habitë me këtë jugosllavizmin, ka qenë i lajthitur.... Edhe ato duhet me lexu, ato duhet me mësu bre, atë artist duhet me mësu bre. Njerëz të kategorisë t'largë, pa marrë parasyshtë çka jonë, ata duhet me i ditë, duhet me i ditë kush jonë, duhet me ditë kush është Nikola Tesla bre. Ai në Amerikë është hero. Është emër shumë i madh.

Erëmirë Krasniqi: E a ka pasë skulptura ai edhe këtu përpara, Meštrovići?

Agim Rudi: Ku?

Erëmirë Krasniqi: Në Kosovë po thom, ta di që na me pasë kontakt...

Agim Rudi: Jo, s'kena pasë na kështu, Kosova ka qenë kurkushi edhe shyqyr në Beograd ka, në Kroaci, krejt jonë. Domethonë, shumë i madh ai, as këta s'e kanë ditë sa i madh është, sa i madh... sa artist i madh, a din? S'di përtej çkafit e mora këtë, këtë...

Erëmirë Krasniqi: Për vështrimet që i keni lexu në "Politika" në atë kohë?

Agim Rudi: Edhe po, eh, eh, eh... edhe une "Politikën e të Shtunës", une u çojsha midis Lublanës, a s'i dojsha, Beogradin s'e dojsha aty, "Politika" merre me mend, gazetë e politikës, kishte vështrime marramendëse. Nji ditë po lexoj, nji ditë po lexoj qysh në Minhen po hapet ekspozita e Wassily Kandisky, "Retrospektiva". Ai m'u pat' bo pikë ajo, ato s'disha kurgjo hiç, folshin këta s'i kuptojsha çka po thojnë, hiç s'i kuptojsha çka po thojnë. Artin abstrakt unë s'e disha çka është, këta në Shkollë të Lartë s'na kishin mësu kërkush, këta abstrakt punojshin, po abstrakt naturalizëm, a din qashtu gjysë abstrakt, njifarë gjysë... po ti mos ma përzi bre thuje kllot bre ja kështu, se nuk di une, ndama, ndama, çelmi sytë. Shujta, m'vike inati, sllovenët krejt botën e dishin, studentat sllovenë, kolegët, dishin vëlla, ata kishin pa, une s'kisha pa. S'disha une, as s'disha çka është Louvre, as s'disha, s'disha kurgjo tek qatëherë e pashë, kujtojsha që po di. Kurgjo s'disha.

⁷ Ivan Meštrović (1883-1962) ka lindur në Vrpolje, Kroaci. Ka qenë skulptor dhe arkitekt i njohur kroat i shekullit XX. Meštrovići, praktikën e tij krijuese e ka definuar drejt prodhimit religjioz artistik, të cilat i ka punuar kryesisht në dru. Në punën e tij janë ndier ndikimet nga arkitektura Bizantine dhe Gotike. Punët e tij më të njohura janë nga periudha e hershme krijuese si *Crucifix* dhe *Madonna*.

E t'jom çu një natë, t'ejtën prama te kom marrë atë, e kom ble asi *rucksack*⁸ {shpjegon me duar} për me shku si, si... atëherë shkojshin... ka qenë si hipik, a din kishe me thes e me krejt, krejt, krejt... pa ditë as gjermanisht, as anglisht, as kurgjo, jom nisë, jom shku në Minhen. Shkova në Minhen, këto e mora për me flejtë dikun te parku, e disha unë si t'është muze ka park, në Austri... edhe... në Minhen po mendoj... Edhe u duhsha m'i mësu shtosat e këtyne udhëtimeve, ku ki me i ditë ti bre? A din pa ditë gjuhë, pa ditë kërkush... mandej shumë vjet, shumë vjet, dhjetëra vjet kom shku kështu, pa ditë kurgjo kom udhëtu. E mësova sistemin pa ditë gjuhë, a din? Nuk e dini këtë dert sa keq është kur shkon e s'din gjuhë.

Edhe dojsa me flejtë në park po s'lejšin milicët, u dufshe natën me flejtë e u dufshe ditën me shku për në muze... i lejshim n'stacion ishin ato, njëfarë asi i lejshe ato {tregon me duar}, ti i mësojshe këto sende pa ditë gjuhën, zor ishte m'i mësu (qeshë)... Hyna në muze, Kandinsky, o Zot në shumë kate Kandinsky. Dojsa m'u tranu qysh s'po i di, po unë pata lexu shumë, une pata lexu shumë për Kandinskyn, kush është, e çka është, por s'e kuptojsha. A din... fillet e abstrakcionit e krejt... aty, aty une, aty t'u lexu, aty se dojsa m'u bo ma i miri prej studentëve, s'dojsa une gjysë më konë, ma i miri dojsa, ma i miri prej sllovenëve, krejt sllovenë i kisha.

E kqyra, periudha e kaltërt, periudha e gjelbërt, periudha kështu, ia nisa mekanikisht m'i mësu cilat jonë e qysh... Shkojsa, s'mujsha me nejtë prej mengjesit, s'mujsha prej 9:00 deri, deri në 5:00 masdite me nejtë. Pagujsha dy bileta, një dilsha flejsa një sahat qaty n'bari se qashtu, e mandej të dytën biletë, sende palidhje po qishtu... Erdha, shkova, dy ditë nejta, dy ditë n'muze për mu ish ajo si mi, si mi gjetë Amerikën. E pashë Kandinskyn, ma patën lodhë shpirtin me atë Kandiskyn kuku se kuptojsha. T'i hina tash mas asaj, shuj, kërkujt s'i kallxova që jom konë në Minhen, hiç, hiç, hiç...

Lexo, lexo natën si i trent, lexo atë... për jetën e tij e për ato vështrimet e tij, hala s'i disha, hala me estetikë s'kisha shku une për me i kuptu ato, por i kuptova para vaktit. Ia nisa s'mujsha me duru tash kur folshin ato, thojsha, "Jo bre, kjo është periudha e kaltërt, i ka... periudhë është e vogël..." Ku ka qenë ky i lajthitur Kandinsky me muzikën, ka dashtë me bo pikturë si me ligje t'muzikës. Po nuk bon me ligje të muzikës, e ka pa vetë n'fund që nuk bon, po veç folsha me serbez (qeshë) para studentëve, "Çka u bo me këtë Agimin, ai Zot, o Zot?" U ndërrova une, ia nisa m'u ndërro. Eh mandej ajo s'kishte të ndalun, mandej ajo s'kishte të ndalun. Mandej në mramje une nuk shkojsa n'shpi, në 7:00 sahati isha në bibliotekë, në bibliotekë të Akademisë, ka pasë Akademia shtatë... prej të hanës deri t'premtën.

Gjithë ditën skulpturojsa, gjithë ditën skulpturojsa me orar e pa orar, s'më interesojke, orari s'më interesojke, unë isha në atele. Edhe n'mramje shkojsa në bibliotekë, të shtunën e të dillën, të dillën isha me shqiptarë. Ia pata bo vetës me nejt një orë me shqiptarë, dy orë se... s'u bo (qeshë)... me nejtë me shqiptarë, ata rrishin bashkë, ka dhjetë vetë, dymbëdhjetë vetë me një vend. Folshin për jetën për politikën edhe m'shkojke nerva. Slloveni... Slloveni, s'rrihet bre shumë, ka dymbëdhjetë vetë qysh

⁸ Germanisht: *Rucksack*, bukalisht çantë shpine.

rrishin, ai Zot (qeshë). Kaniherë bojshin edhe pasul e s'di çka, ai lezet ishte një orë, dy orë hajt...

Erëmirë Krasniqi: A ka pasë ndikim n'punën e juaj krejt...

Agim Rudi: Shumë...

Erëmirë Krasniqi: Këto informata edhe...

Agim Rudi: Shumë, shumë.

Erëmirë Krasniqi: Ky ekspozim...

Agim Rudi: Shumë edhe... erdhi, po duhej gjithçka m'u kthy me t'mirë. Erdhën studentët e Santa Cruz, e kom pllakatën, të Amerikës, e kom pllakatën se po harroj të kahit jonë, të Kalifornisë diçka... Erdhën me ekspozu me studenta të Lublanës në galeri të qytetit edhe s'di... s'e di çka ka qenë ajo marrëveshje, n'atë pllakatë shkrun kush jonë ata e krejt... Edhe na zgjedhën prej studentave, s'kishte lidhje na zgjedhën na të vitit të parë, e të dytë e sende, po, une isha viti i dytë. Tri punime t'mia, në galeri të qytetit të Lublanës, kujtova që u bona ma i miri, ma i miri n'botë. Ajo për mu ish ma i miri n'botë se tre, tri punime veç mu, hej Zot, u gëzova shumë, dojsha m'u tranu krejt, dojsha m'u tranu...

Duhej m'u ballafaqu edhe me këto probleme, edhe me këto probleme, këto jonë probleme për artistin shumë, sidomos në ato fillet, se t'doket, t'rritet mendja. Po t'rritet menja po duhet me qenë racionale ajo rritje e mendjës edhe duhet me qenë në kuadër të normales (qeshë). Mandej morra vesh që ato ishin punime t'mira, se ato s'i kishin ekspozu ato pa konë punime t'mira se atje s'kishte në Lublanë me të ngjofshëm, kërkon s'e ngjisha une (qeshë). Kjo ka qenë shumë pjesë... megjithëse sendi ma i madh në Lublanë ka qenë që kulturat e ndryshme, kultura të vike, ti shkojshe në Vienë njëherë, u tranojshe. Shkojshe në Venedik, u tranojshe. Bota jetojke, bota e Sllovenisë, ajo u bojke jeta kulturore shumë, u zhvillojke shumë jeta kulturore. Në Slloveni kishte ekspozita të çuditshme, të gjermanëve, të gjithkakit.

Erëmirë Krasniqi: A ishte kjo ekspozita për juve e para, kjo në Slloveni?

Agim Rudi: Po, në galeri?

Erëmirë Krasniqi: Po.

Agim Rudi: Po në galeri gjithë e shënoj une atë, gjithë e shënoj në biografi teme, u konë... s'u konë kush e di çka bre, po për mu shumë e randsishme bre, shumë... ai shumë e madhe... E studentëve megjithatë, por tri punime bre, kërkujt s'ia kanë marrë, ka njo ia merrshin gjithkujt. Kadal veç logjikoje, ku, qysh mu tri punime, diçka është, jom i mirë. Erdha aty n'përfundimin s'kokna i keq une, disha edhe për Kandinskin, disha arti abstakt, arti realist, kurgjo s'është, kurgjo s'është.

Edhe këtë, kjo është kjo, kjo... u ushqeheshim me kulturë të ndyshme. Mandej shumë ishte me rëndësi me pa njerëz t'mëdhaj, për shembull, kuvendi i Sllovenisë, kuvendi është me reliefe, që mundeni me kqyrë dikund n'asi... është me reliefe, skulptura në bronz, krejt, krejt me qindra, me qindra skulptura. A

din kush i ka bo? Profesori jem, profesori Zdenko Kalin⁹. Zdenko Kalin është profesor shumë unik, ka qenë një njeri shumë i madh, ai ka dhonë fillet e... Por ai ka studiu në Zagreb, kur ka qenë Ivan Meštrovići, a din se kadal po i lidhi sendet. Ivan Meštrovići ka qenë jo profesor i tij po ka qenë profesor në Akademi. Dikush e ka pasë një klasë, dikush një klasë...

A din çka do të thotë me pasë Meštrovićin, a din, rritësh, bohesh i madh, bohesh i madh. Mandej kur e ka kry Akademinë, masi u shku në Karare, Karare është një gur, gur... ku nxjerrin gurë, mermer. Ai gurë, pllakat e krejt ktyne Saudi Arabisë, bohen pi Kararës, skulpturat ma t'mira të Michel... krejt skulpturat e Michelangelos jonë bo prej gurit të Kararës. Aty jetohet me familje, pesëqind-gjashtëqind familje me mija vjet jetojnë aty, e kanë shpinë, flejnë edhe bojnë... U shku ky profesori jem, i smutë, edhe ky u konë jo bash si duhet, shkon (qeshë) katër vjet ka nejtë, ka jetu në Karare për me mësu zanatin e gurit edhe ai ka pasë problem se këta Sllovenët jonë shumë t'mirë, shumë popull i mirë, po nacionalista jonë. Po s'kallxojnë ata, na kallxojmë, na menjihërë edhe na s'e kuptojmë shumë fjalën nacionalizëm po... edhe kur fillojmë me kuptu një send e përmendim që jena nacionalista, na mburrëm.

Jo more, ai, nacionalist është ai, ai donë me bo skulpturën, skulpturën sllovene. Ai ka jetu në Titova, Tito, Josip Broz Tito, kryetari i Jugosllavisë, ai e ka pasë një vend, Brione në Kroaci e aty i ka marrë të gjithë artistat. Edhe këta artistat e mëdhej i kanë pasë ateletë, ky Zdenko Kalin ka pasë atelenë aty, kur ka dashtë ka shku. Ka qenë njeri i madh, kom mësu shumë, ka qenë, tash e di, neoklasik, neoklasik, i vjetër, me standarde t'vjetra. Une kur jom shku atje, ai ka dalë, ia ka nisë m'u përgaditë për pension, në atë moshë ka qenë, ka pi cigare "Jugosllavia", cigaren e ka pi "Jugosllavia", këtu e ka nxjerrë {shpjegon me duar} tak, e ka nxjerrë qibritin.

Prej tij kom mësu shumë, kom mësu që s'mundësh ti m'i mësu në art, nuk mundësh m'i mësu do sende, ka do sende që nuk shkrujnë n'libër. Do sende shkrujnë, në art nuk shkrujnë, duhesh me i pa, duhesh me i pa. Duhesh me pa ai kur e kapë me skulpturu, Zdenko Kalin, kur e ka kapë ndonjihërë punimin e vet. Ma shumë kom mësu prej qatij minutit, ma shumë kom mësu se shumë sende tjera, shumë libra qe i kom lexu dhe arti është... i ka fshehtësitë e veta. Nuk është punë e Zotit, është punë e njerit, njeri, njeri që ka punu shumë, që din shumë, që ka punu shumë ai din. Jo ai që ia ka pru Zoti, perendia, jo bre perendia, s'është punë e perendisë, perendia e ka vendin e vet për sende tjera jo me ta mësu skulpturën. Jo me ta mësu muzikën. "E kom një projekt, ma ka falë perendia." Kangëtarë, rep, budallë, palidhje, kurrëfarë... jo budallë edhe repi është i mirë e sende po leje bre mos...

Domethonë une isha me Zdenko Kalin, dy vjet e kom pasë ate profesor, kom mësu, çdo gjë në Slloveni çka ka qenë, ka qenë me Zdenko Kalin. Për shembull RTV Lublana, a din që ka një, e ka pasë një djalë, lakuriq me kësi {spjegon me duar}... me, me, me pip, me kësi ka bo muzikë, lakuriq e ajo ka qenë shenjë e televizionit të Lublanës, ka qenë punë e këtij Zdenko Kalinit. Po du me të tregu shumë,

⁹ Zdenko Kalin (1911 - 1990) u lind në Solkan, Slloveni. Ai ka qenë skulptor i njohur në ish-Jugosllavi. Ka studiuar në Akademinë e Arteve të Bukura në Zagreb më 1948. Më vonë, më 1965, ai mori pozitën e rektorit në po të njejtin institucion të artit.

shumë, shumë... Edhe shumë kom përfitu prej tij, edhe ai u merrke me art, s'u merrke me asi... masi m'thatë do detale, që muj me bisedu edhe për detale... Njiherë në mëngjes herët, se unë shkojsha, 6:45 krejt jetën kom shku në Akademi, kurrë s'kom shku 6:50, 6:45 kom shku, 6:45 kom shku në Akademi edhe në 7:00 në mbramje kom shku në bibliotekë.

Duhesh m'u konë i smutë, të han, ai vend i madh të han, a din qysh? S'munesh me u bo ma i miri, s'munesh me u bo ma i miri ti, duhesh me e mujtë me sende tjera (qeshë), me, me primesa tjera. Edhe une shkojsha në mëngjes edhe kur kom shku një ditë në mëngjes e shfrytëzojsha prej 7:00 deri në 9:00, kërkush s'vijke në Akademi kurrë hiç, po studenta të Akademisë nuk vijnë në Akademi prej 7:00, 8:00 sahati bre. Une vijsha, s'më interesojke mu kerkush hiç more, une edhe skulptura. Edhe kur erdh profesori, une t'u skulpturu, "A profesor..." shumë e dojsha, shumë, shumë, e tha, "A ki probleme?" Profesori po ma bon mu, "A ki probleme materiale?" A din, ia thashë, "Unë nuk kom kurrëfarë probleme materiale," thashë, "unë përveç tjera që më çojnë prej shpisë, unë këtu e kom gjetë punën në, në këso muze." Verës une merrsha pare shumë, shumë në muze, punojsha në restaurim kështu edhe kisha pare shumë. Unë udhëtojsha me aeroplan bre. Megjithëse, këtë me aeroplan ma ka mësu kjo gruja se vijke aty te une....

Edhe thashë, "Nuk kom probleme, e tjera..." "E cilat jonë ato brengat për të cilat ti i bon për hirë me e bo këtë, cilat jonë ato vujtat tuja?" Thashë, "Ndigjo profesor, më vjen keq unë me ju tregu shumë gjana a e di kështu, por..." thashë, "unë tani nuk kemi kështu... ne jemi të aneksum prej Serbisë, shteti Jugosllav na ka marrë prej Shqipërisë edhe na jena në Jugo..." "E qysh ju s'jeni, s'është pjesë, Kosova nuk është pjesë e Serbisë a?" "Jo more ajo është pjesë e Shqipnisë, a s'e dini a?" Tha, "Unë s'e kom ditë." Thashë mandej, "Ne, une vetëm 10-15 përqind të kangëve shqipe guxoj me i ndëgju në Radio Prishtinë, 80 përqind, 90 përqind nuk guxoj me i ndëgju." "E ku i ndëgjon?" "Në Radio Tiranë i ndëgjoj msheftas". Thashë, "Unë Dostoevskyn e kom lexu komplet në serbisht, se unë... s'ka..." Nuk ka pasë atëhere të përkthyme në shqip, çdo gjë elementare është në serbisht, shkollën e mesme e kom kry në serbisht. Shqip kom pasë veç shqip [lëndën e gjuhës shqipe]. Thashë, "Kangën time nuk muj me këndu, kjo është një këngë, ky këndon," thashë, "nuk kukat, nuk pisket, ky këndon."

Ato këngë... e pata lidhë une me "Këngët e pakëndume". E pata lidhë une, kjo është ideja ime, ideja e kësaj skulpture, ideja e kësaj skulpture ishin "Këngët e pakëndume" ishin. Tha, "Po a? Qysh Rudi kurrë qysh nuk m'i ke tregu këto sende?" Edhe i tregova mandej, u mundu me kuptu por s'mujti, ky i ngiti të untit nuk ja din. Edhe ai ka qenë njifarë komunisti, skulptor i mirë, por komunist. Komunist domethënë i ka taku një partie e cila e ka mundësu me jetu si mbret, mreti i mbretave. Edhe mu qetash me m'pasë... s'e di s'e kom provu kërkush s'më ka lut me jetu si mbret se nashta isha dorëzu (qeshë). A po m'kupton se e bukur është jeta kështu, kjo ka qenë me...

Mandej une... ndodhë edhe diçka në vitin e tretë, te une vjen një profesor tjetër Slavko Tihec. Slavko Tihec ka qenë... përmendore të Sllovenisë në këtë periudhë tjetër i ka bo Slavko Tihec a di. Ka qenë një njeri shumë i madh, modern. Ai ka punu shumë në Francë ka magjistru edhe në Francë te César

[Baldaccini] është një skulptor shumë i madh, i njoftun César. Skulptura është, i ka karakteristikat e veta. Unë deri sa kom mësu prej Kalinit si punohet në daltë mandej s'më ka vyjtë kurgjo këtu mjerisht (qeshë). Mandej, derisa ligjshmëritë e materialit dhe formës, ligjshmëritë, rregullat, e skulptura s'është veç me skulpturu a di...

Prej këtij kom mësu gjana tjera, çdo kohë duhesh me shku me kohën edhe arti duhet me shku me kohën, çdo gjë është okej nëqoftëse je me kohën. Nëqoftëse s'je me kohën, merre me mend me vesh ti sot një bluzë e cila u vesh në shekullin e XVIII, merre me mend çfarë budallakie është, apo me hongër ushqimet e atij të shekullit të XVIII. E ne... gjanat, gjanat duhen me qenë me kohën edhe skulptura edhe arti edhe muzika edhe krejt artet duhen me qenë me kohën bre, duhen me qenë me kohën.

Edhe tash ky më pruni në një kohë tjetër, por unë isha hazër, unë isha hazër, une e disha dallimin... e disha çka ka bo Picasso, çka ka bo Henry Moore, çka ka bo... kush u konë Michelangelo. E disha të vërtetën tash, jo një të vërtetë të, të... si në strip të tregume, por tash e di të vërtetën qysh duhet me ditë. Si ka jetu me kohën, si ka korrespondu me kohën, çfarë niveli kohor ka qenë? Ato sende nëqoftëse s'i dinë, badihava, ti mos skulpturo, mos pikturo, duhesh me ditë në çfarë kohe je t'u jetu bre. Ajo është me rëndësi. Tash është art tjetër, tjetër është arti i shekullit XVIII, tjetër është arti i shekullit XIX. Impresionistat janë të bukur, të bukur, qitash ka maru puna mo, veç i kqyri ma... hajt më dhimbsën, ani. Ka maru se është tjetër kohë.

Është shekulli XXI duhet me gjetë çka është, cila është për tjetër, për shekullin XXI. Duhet me qenë artisti i mençur, shumë i ngritur, s'bon mos me qenë i ngritur. Badihava s'ka ajo kaloi, maroi mo, "Zoti ka me ma pru, Zoti kangën, ka me ma pru Zoti një kangë, ka me m'kallxu çka me bo". Jo more, jo, jo, duhesh m'u, m'i kqyr ligjet e rregullat e botës, duhesh me i ditë ka, ka buron arti yt, ka? Prej kahit është ka del? Eh, mësova prej këtij Tihecit shumë sende, mësova prej këtij Tihecit edhe m'u çelën sytë, mu çelë një perde tjetër. S'po e nënçmoj këtë, ka qenë shumë i madh po ky ka m'u bo i madh, se për m'u bo i madh duhesh me shku koha pak a din s'munesh mu bo i madh menjherë...

Erëmirë Krasniqi: E qysh të mësojke ai me reagu pak në mënyrë ma imediate me çka është t'u ndodhë në botën e artit?

Agim Rudi: Po, na tregojke, na tregojke shumë, por unë e shihja prej veprave të tij, s'kishte nevojë shumë m'u spjegju.

Erëmirë Krasniqi: Si ishte, çfarë, çfarë ishte stili i tij?

Agim Rudi: Veprat e tij, filozofia ishte krejt tjetër send, ai e kapke një gjë, një, një lëvizje, një diçka prej asaj krijojke storie, prej asaj krijojke idenë edhe e niste skulpturën. Ky, ky i ka bo partizanët, ky i ka bo partizanët, ky, ky, njerëzit lakuriq edhe partizantë ky... po s'është ajo boll, a di s'është (qeshë), s'është ajo boll, partizanët veç me i bo a di, duhet diçka tjetër, a di, duhet pak patjetër.

E kom pasë një student të... s' di po iu tregoj. Një student në fillim erdhi, sa ishte kry lufta këtu te ne, këtu te ne sa ishte kry lufta. Erdhi studenti në provim pranues ma i miri, shumë i mirë erdh edhe i thashë, "A e din çka? Krejt çka keni dert tregomni, tregomni dertet mos i mbani dertet mrena, këtu e keni profesorin atij i rrëfëheni. Si, si, si atij rabinin... si atij, e si atij, e si atij që i rrëfëhesh, rrëfëmi mu dertet çka keni. Çka në kuadër të skulpturës, në kuadër... a ki naj dert kallxoma bre se ta ndihmoj". Tha, "Po valla, po ta kallxoj profesor," tha, "menjiherë ia kisha nisë Adem Jasharin me ba." I ri, simpatik, i mirë, i vyshëm. Po thashë, "A din çka? Unë ty nuk po t'ndali me bo Adem Jasharin, por ti hala s'je mësu me bo Adem Jasharin, duhesh do hapa tjerë me i bo me vitin e parë, dytë, tretë e mandej kur e bon Adem Jasharin ajo reflektohet, shihet, s'munesh ti tash..." "Po, jo bre e kom bo njiherë bre." Ai, ai me të veten e tregojke e kom bo njiherë, po ti le aty (qeshë) që e kom bo njiherë...

Kur u bo erdhi në vitin e katërt, diqysh s'e nala unë se qata me bo një figurë të madhe, teknikisht skeletit i duhen shumë sende, e a vlen nëqoftëse s'je hala, në qoftë se s'ki përvojë të madhe? E s'mujsha me hekë e sende po u bo viti i katërt, viti i tretë u ba edhe viti i tretë po i thom, "A po e merr e kena kështu një figurë me bo, një figurë të një personi shumë të rëndësishëm, a i luftës, a i pendës a i... por, ku i ke ato fjalët e... fjalët para tre vjete, a po e nisë?" (qeshë) Jo që s'e boni, po tanë kohën i shkojke koha t'u u arsyetu. Kishte fillu, kishte hi në botë tjetër të artit, ishte në fshehtësira tjera, fshehtësira të cilat ate e preokupojshin, edhe prej që e ka kry tash Akademinë punon për të holla, punon përmendore...

Erëmirë Krasniqi: A ka qenë i ngjajshëm raporti i juaj me Tihecin?

Agim Rudi: Me?

Erëmirë Krasniqi: Tihecin. Slavko Tihecin, profesori juaj që...

Agim Rudi: Po, ka qenë, ka qenë, ka qenë... prej secilit, prej tjerëve ke marrë diçka, prej secilit ke marrë diçka. Prej tij kom mësu atë dashurinë ndaj materialit, arti bëhet në material. Arti nuk bohet në frymë, s'është ton, ton në muzikë, por është material. Ai e ka ditë atë mishërimin me materialin {tregon me duar} qysh ka dashtë, ai e ka dashtë gurin, aktin e gurit, a po kupton e ka dashtë, e kom mësu atë dashurinë prej tij. Por prej tij jo, prej tij kom mësu sende tjera, konstruksionin, kom mësu qysh është... dimensionin, çka tregon dimensionin e atëherë dimension është, arti është dimension, madhësia do sende tjera, do sende shumë ma tjera të cilat kur i mbledhsha edhe ato edhe ato u bojshin për mu mjaft. E plus një e mirë, një e mirë e Akademisë së Lublanës, jom t'u i tregu të mirat e Akademisë të Lublanës, e kishim estetikë e teori e këso landë kishim plot... ne kishim anatomi, këto i merrshin, i blejke Akademia në asi, këso njerëz të vdekun edhe e kishim për detyrë të anatomisë me...

Erëmirë Krasniqi: Përnime a?

Agim Rudi: Palidhje, muskuj, një muskul...

Erëmirë Krasniqi: Edhe Michelangelo edhe Da Vinci e kanë bo të njejtën.

Agim Rudi: Ashtu, ashtu ka bo Michelangelo e ka mësu anatominë. Unë mendoj që e panevojshme, por këta kishin qejf me i shti edhe sendet e vjetra, ata kishin qejf këta gjenerata e vjetër si Leonardo, me konë si Michelangelo, me konë... E tash ma bojshin këta profesorët, e dijshin që jom shqiptar, ma bojshin, “Agim... shumë mirë e kena Agimin e na asiston.” E t’më ra një herë të fiktë prej asaj... më ra të fiktë, menzi erdha në veti (qeshë). Thashë, “A e din çka? Unë le që as... unë s’di a kom me ardhë n’orë, me të asistu çfarë...” A din, se na shqiptarët jena fizikuza, a din kësi...

Pjesa e Tretë

Agim Rudi: E kom pasë një profesor shumë të njoftun estet, Milan Butina, ka libra shumë ai, ka pasë. Tash ka vdekë, krejt kanë vdekë këta, shumë i vjetër. Edhe ai na jepke landën edhe na kemi qenë tre vetë, në vitin shkollor, tre vetë. Shumë pak vetë, shumë pak, jo si këtu 20 veta, une i kom 20 vetë, viti i katërt 20 vetë, viti i tretë 17. Palidhje ashtu, kërkush s’bon. Edhe në Paris qashtu tre, katër vetë. Edhe ai mësojke, ai shpesh ligjeratat i kishte personale, njëherë me njenin një herë me njenin.

Erëmirë Krasniqi: Aha, një me një.

Agim Rudi: Edhe unë u kënaqsha me to, shumë mësojsha. Edhe ai në fillim m’pati thonë, “Agim ti ki një problem, ti je djalë i mirë e krejt por e ki një problem, nuk ndëgjon, ti veç mendon qysh ki me u përgjegjë. Shumë je qashtu, je i përgaditun qysh ki me u përgjegjë, jo qysh me m’ndëgju. Ti përdore krejt forcën me m’ndëgju mandej përgjigju, duhesh me fitu aftësi.” Njiherë më erdhi shumë inat, mandej e kuptova mirë, më tha, “Kuptoje mirë na jena n’katër sy.” Mësova une me ndëgju ato, ia nisa me ndëgju, shumë është me rëndësi me ndëgju, na si popull nuk ndëgjojmë. Çka kemi me thonë? Le bre, të ndëgjojmë. Mandej e kom pasë mentor, ne kemi pasë diplomë katër vjeç kemi pasë, dhe kemi zgjedh mentorin.

Puna diplomike e imja ka qenë për formën, për formën, *o formi* e kom punën diplomike, edhe kemi pasë në kuadër të asaj me pasë skulpturën. Edhe ajo ka zgjatë, krejt viti i katërt ka qenë çështje, puna diplomike tekstuale, edhe... që s’ka ndodhë tjetërkah, s’ka pasë punë diplomike kështu. Domethonë magjistratura jeme është ma pak e shkrume, se puna diplomike e diplomës atje që e kom bo a din, magjistraturën e kom kry këtu. Edhe mirë, prej tij fitova shumë, fillova me lexu unë estetë, estetika ma të perfeksionume, unë e mbrojsha tezën, se njeriu din shumë me mbrojt vetën, unë e mbrojsha tezën, une di me skulpturu por nuk jom estet. Okej. Ani ti skulpturon derisa ta din çka po bon, e kush të mëson çka po bon është ajo, estetika ajo që të mëson. Estet s’du m’u bo, por skulptor du m’u bo. Eh, këtu ishte lufta, por ishte luftë e mirë çfarë niveli ishin krejt, krejt tjetër.

Unë ende e kom atë problem, këtu e kom problemin me studenta, kujtojnë mujnë m’u bo skulptor

t'mirë, nuk munësh m'u bo pa estetikë t'mirë, pa tabana, pa temela, pa e ditë rrugën. Une ju them, "A e din çka jom une? Profesori. Cili jom unë? Ai që iu tregon rrugën si krijohet një vepër artistike. A e din sa ka rrugë nëse janë 5000 milionë artista? Janë 5000 milionë rrugë. Une po iu tregoj një, une e di veç rrugën teme". Po vetëm t'u i pa disa rrugë, e sheh që arti e ka rrugën, duhet m'i ditë, jonë do rrugë, për me kuptu këto mirë e marr shembullin ma banal që mundet me qenë. A po donë me shku në Podujevë, e nisë për Fushë Kosovë, edhe profesori të thotë, "Hajde, a po donë me shku në Podujevë? Pse je nisë atje? Unë ta shkurtoj rrugën".

Profesori është ai që ta shkurton rrugën, se ai din pak ma shumë, pak ma shumë, edhe ai ta shkurton rrugën, a e din çka domethonë me ta shkurto rrugën? Ky është profesori, jo me mitizu profesorin, me kriju distanca {shpjegon me dorë}. "Urdhnoni, çka po doni? Unë di ma s'miri në botë". Jo, more. Unë s'di ma s'mirti në botë, une di shumë sende, normal i kom 70 vjet di, ti je 25 vjeç ti s'din hala. A po kupton? Këso relacione a din, kanjiherë banale jo akademike. Këto kanë qenë këto përgjigje t'mia, por shumë të vërteta, unë mendoj që janë shumë të vërteta. Mosha t'i lejon disa lukse, mosha të lejon me ditë diçka pak ma shumë. Okej, shkoi ky profesori, u kryen shkollat.

Erëmirë Krasniqi: Kur u kthyet mandej në '77?

Agim Rudi: Në '77 erdha plotë [dije]. Dijsha shumë, shumë shumë dijsa, veç thojsha me skulpturu e send. Ku me ardh, këtu ishte çelë Akademia sende ishin... Agimi thojke, "Hajde, hajde, hajde te unë [në departament] me dhonë mësim". Une i kom pasë krejt të mijtë kanë qenë profesora, përgjegjësinë e arsimitarëve e di shumë mirë, përgjegjësi e madhe është arsimiti. Kurrë s'e kom dashtë arsimin, kurrë s'e... gjithë e kom dashtë, po aq shumë e kom respektu që s'kom guxu me shku në arsim, se në këto rrethana, se shumë ka rrethana të çuditshme ndodhin (kollitet), e shumë rrethana të çuditshme, e ti je arsimtari. Unë kisha mësu shkollë t'mirë të skulpturës, këtu nuk ishin kushtet e mira të skulpturës, e thojsha mos të hi në atë botë të Akademisë së Arteve e mos me mujtë me i dalë në kry. Këtu jonë edhe njerëzit tjerë, ndryshe ishte, unë isha mësu në një botë tjetër, pesë vjet lanë ndikim t'madh aty te unë.

Fillova ngadale, është Bienalja e Venedikut që mbahet qindra vjet, unë gjithë shkojsa në Bienale të Venedikut, çka është? Është pasqyrë e krejt botës. Ti e din çka bohet në krejt botën, çka ndodh në botë, ti i sheh sendet krejt ma përpara çka ndodhin, këtu njerëzit i shohin sendet pak ma vonë. Këtu, këtu njerëzit në atë kohë i shihshin sendet pak ma vonë, unë i shihsha ma përpara, jo që asi, por thjeshtë shkojshe në Bienale të Venedikut, shkojshe në Romë, shkojshe në Vjenë. Shihje ekspozita, i ndiqje ekspozitat, ishe jetoje me një botë artistike, një botë artistike, jetoje me një botë artistike në Lublanë. Këtu s'kishte botë artistike, ishte vetem një Shoqatë e Artistëve Figurativ.

Erëmirë Krasniqi: A keni qenë pjesë e shoqatës?

Agim Rudi: Po, gjithnjë, si kom ardhë jom bo pjesë e shoqatës. Menjiherë kom fitu shpërblim, shumë shpërblim t'mirë me një skulpturë të mirë. Krejt në rregull, krejt mirë, kom ekspozu në krejt

Jugosllavinë, në shumë vende edhe jashtë nëpërmjet shoqatës, “Bravo, bravo, Agim”. Kom qenë kryetar i shoqatës, veç mos m’vet në cilin vit s’di gjo.

Erëmirë Krasniqi: Jo, jo në cilin vit. Veç a po më tregon qysh ka funksionu shoqata?

Agim Rudi: Shoqata ka funksionu si e ma mirë.

Erëmirë Krasniqi: Qysh?

Agim Rudi: Une kur jom bo kryetar kena qenë, na vet kena funksionu si e Kosovës, gjithë kena pasë problem prej ktyne të Serbisë. Se na kemi qenë njëherë n’gjiun e tyne si shoqatë e Serbisë, mandej jemi nda, edhe mandej ka qenë Shoqata e Artistëve Figurativë të Jugosllavisë. Ajo ka funksionu perfekt çdo gja ka qenë mirë bre.

Erëmirë Krasniqi: Veç po më intereson kështu kur po ju ves si ka funksionu nuk po ju pys a mirë a keq, por çfarë lehtësi ka ofru për artistë?

Agim Rudi: Shumë është çuditë kur i kom tregu qitash, për shembull Grožnjan është ngat Umagut në Kroaci, e kemi pasë shtëpinë me nëntë dhoma, me tre kate, me gjitha të mirat, ka qenë pronë e Kosovës. Aty kemi shku të gjithë artistët figurativë. Në Paris, gjithnjë janë ndarë shpërblimet për ne, në ekspozita të ndryshme, për të shkuar në Paris tre muaj ditë e ka paguar BVI-ja. Ato kanë qenë kushte të hatashme, por veç këtë që e përmenda ma parë të Grožnjanit është e çuditshme, e kena hupë mas luftës. Çka u bo hiç s’e di. Si shteti jonë që nuk kujdeset shumë për këto sende.

Erëmirë Krasniqi: Si e ka organizu jetën kulturore dhe ekspozitat Shoqata? Po më intereson ma detajisht, përmes kësaj po shpresoj që spjegohet më mirë sistemi?

Agim Rudi: I ka pasë sallonet. Ne kemi mrri, shoqata, që çdo artisti që ka marrë pjesë në ekspozitë, m’i pagu ka 50 marka. Për shembull, e mbaj mend ka 50 marka, veç që po merr pjesë. E mandej kemi nda shpërblimet domethonë ka qenë salloni vjeshtor, salloni, mos më... nëqoftëse gaboj dikun. Ka qenë koloni të ndryshme, ka qenë kolonia e Deçanit.

Erëmirë Krasniqi: Edhe kjo është subvencionu prej Kosovës?

Agim Rudi: BVI-së së Kulturës. Kosova i ka subvencionu. I ke marrë paret ke shku në Grožnjan. Ke nejtë atje, je kënaqë atje, ke honger bukë me pare të këtyre, perfekt. Ke pa ekspozita, shumë ke pa ekspozita, krejt, edhe rrugës edhe kështu. Ta ka pagu edhe rrugën. Vjet për vjet ke shku. Kanë qenë gjana të çuditshme. Ne edhe ato që i kem pasë mas luftës i mohum, s’dojshim mo ato. Shoqata... perfekt, perfekt shoqata ka qenë. I ka pasë shtëpitë e veta, i ka pasë sendet e veta, kanalet e veta. Ka qenë e kyçun në të gjitha asociacionet tjera. Mirë edhe tash është, se tash edhe internet e sende, i kanë

bo këto sende bashkë. Kanë qenë shumë, shumë, shumë, puna e shoqatës ka qenë shumë e mirë, por mandej kadal puna e shoqatës krijoi këtu tek ne konfrontim në mes të të rinjëve dhe të vjetërve. Këta të vjetrit thoshin që shoqata është mirë m'u konë, të rinjtë shujshin e thojshin që ajo është diçka që kanë shpikur këta të vjetrit, me shtosa të vjetra, ide të komunizmit. Po e banalizoj pak, por këtu dikun edhe ka qenë.

Unë mendoj që kanë qenë shumë të mira. Ka qenë si yrrnek i komunizmit. Yrrnek i komunizmit ka qenë, se kjo koha e re kërkonte forma të reja. Unë jom për, koha e re kërkon forma të reja. Po veç yrrnekin që e ki të mirë, mos e prish atë të mirin. Po, bon forma të reja, por mos e prish këtë të mirin. Kjo është përgjigjja ime për këtë, në lidhje me shoqatën.

Erëmirë Krasniqi: A keni qenë të ndamë kështu skulptura apo krejt artet pamore...

Agim Rudi: Krejt artet pamore kanë qenë, shumë e mirë ajo.

Erëmirë Krasniqi: Shoqata, a ka organizu ekspozita nëpër qendrat tjera të Jugosllavisë?

Agim Rudi: Ekspozita në të gjithë Jugosllavinë edhe jashtë. Edhe jashtë kanë ekspozu.

Erëmirë Krasniqi: Ka pasur rolin me ju rretëzu domethonë...

Agim Rudi: Qysh jo more, mandej ka organizuar ekspozita vetë.

Erëmirë Krasniqi: A ka bo edhe para se me ekzistu Galeria?

Agim Rudi: Po!

Erëmirë Krasniqi: Ku, në çfarë hapësira, në teatër?

Agim Rudi: Në teatër, unë në teatër kam ekspozu. Veç mos më vet në cilin vit (qeshë).

Erëmirë Krasniqi: (Qeshë) Jo vetëm po më intereson çfarë hapësira ekspozuese janë përdorë?

Agim Rudi: Në teatër. Foaje të teatrit kam ekspozu.

Erëmirë Krasniqi: Tjera?

Agim Rudi: Ajo ka qenë ekspozita ma s'miri, mandej, s'po di, varet se në cilën fazë a din.

Erëmirë Krasniqi: Veç po më intereson.

Agim Rudi: Boll na ka dalë ajo galeria neve. Unë mandej kam qenë në periudha kur gjithnjë galeria ka funksionu. Edhe galeria ka funksionu sidomos me Shyqri Nimanin perfekt, perfekt me Shyqri Nimanin. Shumë ia kanë pasë inat Shyqriut diçka s’e kanë dashtë krejt. Por, unë tash po flas mbas shumë viteve, e ka majtë si zotëri, ka pasë marrëdhënje me krejt botën, me krejt Jugosllavinë, me krejt. Me të ke hy në kanale botërore, është puna... harrova diçka me ju thënë, po kthehna pak megjithatë, s’është puna që kam studiu në Lublanë. Në Akademi të Lublanës edhe në ndonjë Akademi tjetër, edhe me qenë një vend ma i vogël, Lublana është e vogël sa Kosova, por është jeta kulturore aty, jeta kulturore, atje hapen ekspozita t’mëdhaja, ekspozita të njerëzve shumë t’mëdhej. Mandej sheh shumë njerëz kur shkon në galeri, sheh shumë njerëz, shumë njerëz t’njofun.

E mbaj në mend si sot, une po thom, po i them këtij profesorit, u ktheva veç me vetëdije të plotë që s’po du me lonë pa e thonë. Po i thom profesorit, “A bon bre...” ky kish me shku në Zagreb bojke ky një përmendore shumë të madhe e shkrijke në Zagreb. E thashë, s’mujsha me i thonë, “Se ki me shku te Dušan Džamonja...” Ai është një skulptor i cili ka bo krejt përmendoret e Sutjeskës e luftave t’mdhaja të Jugosllavisë, ish-Jugosllavisë. Ai i ka bo, Dušan Džamonja. E ky e kish shok, e disha që ka me shku te ai, edhe tha, “Hajde!” Ai s’mujke me m’thonë tash mos hajde i vike marre profesorit. I vjetër i mirë krejt, por i vike marre me m’thonë jo. “Hajde” tha, “Rudi, hajde!” Shkova veç rrisa qqyrsha qaty qysh po ju thotë atyne në shkritore kështu e tha, “Tash hajde po shkojme te një shok i jemi kena me pi ka një gotë venë. Hajde se ki me pa.” Më çoi te Džamonja, a une ne atele te Džamonja shkova, a e din çka ish ajo. Sendi ma i madh që e kam pa n’jetë në atele të Džamonjas me shku une, po a din se çka përjetova? Se një përjetim i madh është me pa njerëz të mëdhaj, shumë është përjetim i madh (qeshë), na nuk shohim njerëz të mëdhaj shumë.

Për shembull t’njejtën gjë e kom përjetu kur Odhise Paskali ka qenë këtu, kom nejtë me to, kom nejtë shumë me to. Unë e urrej atë menyrën e tij të skulpturës. E urrej! Ai veç Skenderbeun e ka bo mirë, krejt këto sendet tjera s’i ka bo mirë. Ka qenë njifarë konkursi gjithëbotëror ka qenë në vendet në Gjermani, me i çu nga një skulpturë kundër nacizmit, a po më kupton? E ky e ka bo një skulpturë t’madhe shumë t’madhe dy metra e gjysë. E ka bo një gjerman edhe një partizan. Ky partizani prej s’naltit me pushkë po i mëshon gjermanit {shpjegon me duar}. Hej ajo është sendi ma i... Odhise Paskali e ka bo, qyky që e ka bo Skenderbeun, jo këtë Skenderbeun [në Prishtinë], këto tjetërkush e ka bo, atë Skenderbeun tjetër që është n’qendër të Tiranës.

Tash unë s’mujsha me i thonë, ai ishte njeri tepër i vjetër, s’mujsha me i thonë, “O njeri... nuk të respektoj ty bre. Je i Shqipnisë e sende por ti që e ke bo këtë skulpturë, ti s’je normal”. Merre me mend ka shku e ka bo partizanin t’u i mëshu atij gjermanit me kondak t’pushkës. Por arti nuk ka asi shërbime, nuk krijon asi shërbime, arti është human, ti çka po donë me tregu? S’mujsha m’i pa, kuku nana jem, m’u doke po m’lexon qitu [në balli]. Qe kështu ka ndodhë me atë Odhisenë.

Domethonë është... mirë... se dola prej temës. Është shumë me randësi me pa njerëz t’mëdhaj, por

vetëm edhe këta i shihja, ai që e ka bo Skenderbeun. A din qysh Skenderbeun edhe një herë nuk duhet kërkush me punu Skenderbeun, po mendoj ftyrën e Skenderbeut. A di, ato kërkush nuk duhet me punu, duhet me ua ndalu njerëzve, me iu thonë, “Tung. U kry storja.” Këto sende s’mujsa me i thonë une 30 vjeç, tash kur jom bo 70 vjeç, tash, tash muj me i thonë, tash muj me i thonë une. Ajo nuk vyn gjo, ajo e Odhise Paskali e atij midis Tiranës, ky tjetri është i mirë.

Erëmirë Krasniqi: A po më tregoni për punën në universitet kur keni fillu?

Agim Rudi: Po, në vitin ‘92. Më n’fund tha ky më ‘92, tha Agimi, “S’ki qare pa ardhë qitash pikë.”

Erëmirë Krasniqi: Çka ndodhi në ndërkohë se s’e dita që është aq vonë?

Agim Rudi: Kom punu në television.

Erëmirë Krasniqi: Ah, krejt ‘70, ‘80-tat?

Agim Rudi: Po, po. A din pse kom punu ntelevizion? Pse i kisha dy ateleja t’mdhaja ka dyqind metra, pa pare t’miat ishin. Skulpturojsha sa mujsha si i trent, e kanjiherë ju bojsha ka një skenografi qaty e hajt kurgjo tjetër. Qe qekjo është e vërteta, qekjo është e vërteta hiç s’po zbukuroj. Ateletë e mija kanë qenë, kërkush s’ka guxu me hy mrena, qetu punova, po ajo ka qenë. Televizioni të han, të mytë. U dufsha me bo skenografi, u dufsha kanjiherë. Ia nisa me bo, m’u bo i njoftun për skenografi të festivaleve, ia nisa për festivale t’mdhaja bojsha, budallakina, po s’kishe qare u dufshe me marrë rrogën.

Erëmirë Krasniqi: Çfarë festivale ishin në atë kohë, po mendoj në ‘80-tat, a po na tregon për atë periudhë qysh ka qenë, edhe kohën e televizionit se edhe ky është fillim për shqiptarët me pasë television në shqip.

Agim Rudi: Tyrlifare. “Akordet e Kosovës” i bojsha. Këto, hiç nuk më doket e mirë këtë pjesë me tregu a di, por s’kom pasë qare (qeshë). Në Akademi s’dojsha, nuk dojsha. Shumë m’lutshin krejt se krejt i kisha shokë unë këta të Akademisë edhe shumë të mirë. Por nuk dojsha, nuk isha i interesum. Edhe aty e pata gjetë bukën, dy ateleja bre vëlla, perfekt, rrogën e mersha, bojsha diçka si kundërsëhim.

Erëmirë Krasniqi: Ekspozojshit?

Agim Rudi: Ekspozojsha tanë kohën me shoqatë, me shoqatë, shteti komunist, u bojsha i njoftun, “Rilindja” kanjiherë shkrujke për mu. Kom të shkruje krejt çka kanë shkru për mu në “Rilindje”, krejt shkrujshin, “I mirë, i mirë”. Unë i mirë, i mirë, unë kurgjo unë s’fitojsha, asnjë dinar (qeshë). Po keshi, po keshi me kohën, unë s’jom t’u keshë me kërkon, unë kërkon s’jom t’u shajt koha ka qenë e mbrapsht, gjëja ma e madhe që ke fitu ti është se kanë shkru në “Rilindje”.

S’po du me ia përmend emrin. Kur ekspozova, kur fitova shpërblimin unë në Amerikë, m’i çunë njëmijë dollarë, kritika, veç me ti tregu [i drejtohet intervistuesës], edhe shumë t’mira. Edhe pa [ditë] gjë, pa ditë po i tregoj një kolegut, s’po du me ia tregu [emrin]. Tha, “Agim bre, Agim bre, pse s’po qet’ në

gazetë bre ti qito?” Thashë, “S’kom nevojë, s’kom nevojë m’i qitë n’gazetë”. Çka po m’vyn me i qitë në gazetë, a po kupton? (qeshë). S’është në pyetje një njeri këtu, një popull, një popull hala jeton me qato, me dalë në “Rilindje”. Jo, ka shku e ka fitu shpërblimin e parë në “Rilindje”, a din. “Pse s’po i shkrun në gazetë?” Qe kjo është ajo logjika, a din? Çka po m’vynë more mu me shkru gazeta, jo bre tjetër logjikë kishte, logjikë tjetër.

Tha, “A ma shet këtë vizatim?” “Po.” “Sa?” Thashë, “Vizatimin?” “[Shumë] I mirë, i mirë, i mirë”. Se pata shku në Çikago me gru (qeshë). Po vjen ai djali tha, “A po i shet?” “Po more 1500 euro”. “Po lëshoja ma lirë bre se po m’vjen keq.” “Jo, more pse?” Kur erdhi ma pruni çekun, e para herë në jetë, ma pruni çekun 1500 euro, 1500 dollar, jo 1500 euro po 1500 dollar. A din sa bukur bre, shumë bukur a din se ty qashtu të kanë eduku që ti me mendu kur e shet një send me të holla, thua se je i pandershëm.

Qashtu ka qenë gjeneratë e mbrapsht e cila ma së shumti që ka dashtë me shkru në “Rilindje”... e m’dhimbsen a din se ka pasë artistë, edhe ka pasë artistë te cilët kanë qenë, shumë të mëdhaj bre, shumë të mëdhaj bre, qitu në Kosovë, qitu. Hala jonë gjallë, qitash hala i sheh me Tahir Emra, me Rexhep Ferri hala jonë gjallë bre. A din çka bojnë bre, ato jonë mrekullina bre, nëpër botë shihet arti. Por mënyra e jetesës këtu ka qenë vështirë me jetu në Kosovë. Kosova ka qenë jo e mirë në këtë.... E tash është e lirë, tash krejt ti mundesh me i bo, por badihava t’kanë mbetë botëkuptimet e mbrapshta bre.

Hala shoki jem mendon, “Hajde po du me ekspozu. Qetash u ardhë vakti me ekspozu.” “Pse m’u ekspozu? Pse m’u ekspozu Sabedin, për çka?” Shokit i thom une, “Pse me ekspozu?” “Valla qe qysh mos m’u ekspozu se jemi mësu na m’u ekspozu. Hajde po ekspozojmë”. Tash jonë ndalë ato “Salloni” e hiç mo nuk po i bojnë kërkush se s’po e sheh interesin, hiç kurrfarë interesi s’ka mo. Po veç jonë ardhë gjenerata e re e cila s’po guxon me thonë ashtu. Zakonisht nuk jonë ma t’mirët ata që thojnë, “Hajde t’bojmë...” a e din, është keq.

T’iu tregoj edhe diçka për m’u konë qeshtu qysh jom unë, shumë m’ka ndihmu shkumjet e mia n’rrugë. Unë kam qenë nja pesë herë në Paris, kom shku jo me shoqatë, por kom shku me pare t’mia. I kom shti n’xhep edhe jom çu jom shku në Paris 25 ditë njëherë, 25 ditë njëherë, ashtu njëherë kështu. Edhe edhe kom ditë me kqyr edhe jom përgaditë për me shku me kqyr, i kom çelë sytë mirë. Jom shku kom pa, edhe unë s’ka send që s’kom pa prej Picassos, s’ka send që s’kom pa të Michelangelos, s’ka send. Unë i di krejt sendet e botës. Pse, pse i di une? Pse jom marrë me to, se s’mundesh me konë artist e mos me ditë çka o ka ndodhë nëpër dynja, çka ka ndodhë gjatë shekujve. S’mundesh. Duhesh me kuptu sende çka kanë ndodhë.

Erëmirë Krasniqi: A ka pasë gjeneratë dinamike të skulptorëve n’kohën kur ju, po menoj atëherë kur jeni kthy, a ka pasë skulptorë të tjerë me të cilët keni bashkëbisedu?

Agim Rudi: Jo, jo unë mendoj që skulptura s’ka pasë te ne, gjithë u konë piktura. Këtë e kanë pasë sidomos t’vjetrit, Muslimi e këta kur kanë fol për art figurativ kanë thonë piktura.

Erëmirë Krasniqi: Ka qenë në maje të piramidës.

Agim Rudi: (Qeshë) Në maje të piramidës, edhe për skulpturë pak kanë ditë njerëzit. Përndryshe, skulptura po e spjegoj se s'e dijnë njerëzit, a din, e rëndomtë që s'e kanë profesion. Skulptura abstrakte, skulptura moderne abstrakte ka lind në Rusi, prej atyhit fillon. Këtë s'e din kërkush, këtë e dijnë pak njerëz, veç këta profesionistat edhe këta profesionistat kanihere e harrojnë.

Erëmirë Krasniqi: A keni qenë të influencuar prej asaj shkolle?

Agim Rudi: Jo, aty kanë qenë edhe Kandinsky, aty ka skulpturu, por jo veç po du me tregu, po du me ia gjetë burimin ku është, a po kupton? S'kom lonë send pa prekë për m'u mësu për skulpturë. S'arrinë njeri kurgjo vetëm jom shku i kom çelë sytë. Jom shku te Rodini [Musée Rodin] kom pa çka ka bo Rodini, çka ka marrë frymë. I di do baraka t'vogla jonë në atele, në atele në atë Pallatin e Rodinit në Paris jonë do baraka të vogla. Jom shku. I ka do skulptura sa ia ka nisë e i ka lonë a e din. Jom shku kom kqyr shumë, jom mundu shumë me i kqyrë, me i lexu sepse kom ditë me lexu tash, përpara s'disha me lexu, e kqyrsha s'e disha.

Kom shku një ditë në Frankfurt mas luftë me Nevryzen [bashkëshortën] e me krejt jom shku me pa art, i etshëm dojsa m'u tranu. Pesëdhjetë marka bileta për me bo krejt katër kat. Po, po, po thashë pesëdhjetë marka, sa shumë ishin pesëdhjetë marka. Se na ishim shumë vetë tash, ishte edhe Nevryzja edhe krejt ishim, çika, krejt. Kur jom shku gati jom tranu, gati të fiktë m'ka ra. Ata të sigurimit kqyrshin që s'është tamon me këtë njeri. Dojsa m'u tranu tu pa gjana të bukra. Se na këtu ishim të mangët, na ishim këtu me gjithë... se te Frankfurti dashta me të tregu edhe diçka ekstra po e hupa. S'ka lidhje mas luftës ishim të etun për me pa shumë sende t'mira. Edhe diçka se po kaloj prej atje këtu është periudha kur më është porositë mu Nëna Terezë, në Novosellë.

Erëmirë Krasniqi: Në cilin vit?

Agim Rudi: E kom me emisoinin komplet të xhirum me Enver...

Erëmirë Krasniqi: Gashi?

Agim Rudi: Jo, Enverin që e kanë mytë serbët.

Erëmirë Krasniqi: Ah, Malokun?

Agim Rudi: Malokun, me të e kom një emisoin një orësh.

Erëmirë Krasniqi: Të '90-tat a?

Agim Rudi: Po.

Erëmirë Krasniqi: Okej.

Agim Rudi: Me të e kom një emison një orë, kur jonë ardhë këta të fshatit Novosellë i kanë mbledh paret. Kisha s'po i lenë me bo këtë Nënë Terezë. Kisha s'ka lonë m'i bo, se njeri pa konë...

Erëmirë Krasniqi: Nuk ka qenë e shenjtërume ende?

Agim Rudi: Po de, ka qenë e ndalume me skulpturu këtë. Ata po vinë me [më komisionu] mu m'i bo, oh unë u gëzova e sende, shumë kishte të interesum. E kapa e bona Nënë Terezën. Kom punu katër muj ditë. Valla krejt paret s'i kom marrë me të tregu të drejtën (qeshë). Po e kom pagu atë njerin në Maqedoni, ka qenë shumë problem teknik u dashtë m'u fsheh ti. Për shembull, [Dom] Lush Glergji ka qenë aty, por u fsheh që po vjen. Se kisha s'e ka kqyr si duhet. Në kishë jonë mledhë të hollat, paret, se koxha pare se une e kom bo shumë lirë, po jemi t'u folë jemi t'u folë për 35.000 franka. Edhe e kom bo. Ka qenë kjo një diçka shumë e rëndësishme për mu. A e din kështu, kom shku këtë buçetën kur e kom bo, kom shku se në Novosellë të Gjakovës se nëna e Nënës Terezë e ka pasë gjininë.

Erëmirë Krasniqi: Ah, Okej.

Agim Rudi: Qekjo më doket qeshtu, edhe e jom shku e kom çu buçetën e ka kqyr populli e kanë kritiku, populli e kanë kështu e ashtu i kom dhonë përgjigje sa kom ditë edhe kom nisë e kom bo për sot. E kom pru. Ajo ka qenë Nëna Terezë e parë skulpturë në botë, edhe është. A e din kush e ka bo? Unë, Agim Rudi. Shumë mburrna skulptura e mirë. E mirë? E mira s'ka skej, e mira s'ka skej, por une e kom bo, e kom bo në atë kohë.

Erëmirë Krasniqi: Me bronz e keni bo?

Agim Rudi: Me bronz e kemi bo në Shkup. E kom thirrë atë njerin e ka bo në gips copa copa.

Nevryze Rudi: Zana ka qenë dy vjeçe kur e ke bo.

Agim Rudi: E kom marrë. Është me tre djem a po e sheh {tregon me dorë kah skulptura}, tre djemtë e mi në brekë m'kanë pozu. Krejt kanë qenë n'mosha ma të mëdhaja, ma të vëgjel edhe valla kom qejf kur e shoh atë skulpturë a din. Kërkush s'ma ka vlerësu shumë, se jo lufta, jo kështu, jo ashtu. Kërkush hiç. Qaq edhe paret s'mrriva se ata ia nisën me bo kishën. Ata fetarë të mëdhaj ma shumë e kqyrshin kishën se sa skulpturën edhe nuk ia dishin shumë vlerën, po të kallxoj të drejtën. Po skulptura ka mbetë, është aty. Unë e kom bo. E mandej kanë bo probleme kush e ka bo i pari, a ai i Indisë, a? Jo, jo hiç në '90-tat e kom bo une menzi, menzi fshehtas me ata të UÇK-së, a s'di të UÇK-së të '90-tave. Me do njerë-z me një botë tjetër më kanë ndihmu për me i qitë kah Ferizaji se qysh me i pru në bronz. S'ke guxu ti Nënë Terezë me pru se me të zonë milici t'kanë shti n'burg, ka qenë shumë, shumë.... Këtë deshta me cekë, a e din, për mu shumë me rëndësi ka qenë.

Erëmirë Krasniqi: A mundeni me na folë për materialet?

Agim Rudi: Qysh?

Erëmirë Krasniqi: Materialet, materialet që preferoni m'i përdorë? Çfarë raporti keni me materiale?

Agim Rudi: Aty s'jom, s'jom shumë, shumë, ai raport është fundamental, a din shumë. Unë mendoj që kush mendon për skulpturë, si profesionist i cili s'mendon për këtë, nuk i jep rëndësi, atëherë nuk din

çka është skulptura. Duhesh me qenë me përcjellë materialin, me përcjellë formën e materialit. Ato shkojnë bashkë, qysh i renditë skulptori aty është e skulptorit, ato jonë kulturë, sa ka kulturë, kulturë skulpturale, po mendoj sa ka aftësi skulpturale.

Me të tregu drejtën gjatë kësaj kohe që kom qenë unë si profesor, se ka vdekë Agimi edhe ajo ka mbet, mbetja kryesore, une s'mujsha me e majtë krejt skulpturën. Por mandej dulën disa studentë të mi edhe fillun kadal-kadale m'u bo une. Ata u bonën, mandej ata s'thojshin, thojshin, "Skulptura ma e mirë është prej krejt degëve këtu te ne". Une thojsha, "Jo", se une isha bartësi, une i kisha mbi shpinën time. Kanë ra shumë sende të skulpturës, por nuk mujsha. Une nuk mujsha me i pru të gjitha të mirat që i kom mësu une në Lublanë. Nuk mujsha për shumë kushte, kena punu edhe nepër podruma nëpër Velanija [shtëpi private] nëpër.... S'ka qenë, sa herë sa sendin e kom bajtë une me kerr temin, baje atelenë me kerr. Sende qe s'duhet kështu njeriu me e shfrytëzu atë periudhën për me tregu sa ka bo vet a e dinë, se ajo është periudhë që të prinë qashtu. Edhe kjo ka qenë puna.

Erëmirë Krasniqi: A të kthehemi te materialet?

Agim Rudi: Urdhëro?

Erëmirë Krasniqi: A të kthehem te materialet?

Agim Rudi: Okej.

Erëmirë Krasniqi: Si proces po më intereson qysh, qysh ju qaseni?

Agim Rudi: Me të tregu të drejten une, ma s'pari duhet gjithqysh me i përfillë materialet e reja. Pa marë parasysh sa bohna une i vjetër, duhet me i përfillë materialet e reja. Duhet me i, të mrrimet e reja. E kështu që, po duhet me i ditë edhe materialet e vjetra, se qysh, si funksionojnë, si shkon druri, si shkon të mendumit në dru krejt tjetër mendim është. Të mendumit në guri është krejt tjetër mendim. Të mendumit në kësi sende të lehta me poliestera e sende ato jonë, që që po shihet prej fytyrës teme se çka janë ato sende.

Pjesa e Katërt

Agim Rudi: Duhet me shku me kohën. Unë e kom pasë këtë problem këtu, unë i adhuroj materialet e vjetra të cilat kërkohet kohë, të kërkohet ndihmë, se s'mundesh vetëm. Une kom punu një skulpturë në guri para rektoratit në vitin '90 ka qenë ky Gazmend Zajmi Rektor, edhe në kuadër të njifarë simpoziumi.... Qe alarm, për ilaqe është ky...

Erëmirë Krasniqi: A duheni me i marrë?

Agim Rudi: Jo s'ka problem, hajt se e pij ma vonë.

Erëmirë Krasniqi: Çfarë simpoziumi?

Agim Rudi: Simpozium i Skulpturës, kanë marrë pjesë prej krejt Jugosllavisë. Me Gazmend Zajmin bashkë e kemi qitë atë skulpturën para Rektoratit, para këtij Rektoratit që është aty. Unë u gëzova se ajo skulptura jem aty e krejt, dy metra kub, gurë, për material jom t’u folë...

Erëmirë Krasniqi: Te ato të bardhat a?

Agim Rudi: Te ato të bardhat, po. Hala jonë metë ato gurë aty pa përdorë. Akademia qet’ studenta nonstop, çdo vjet qet’ studenta edhe unë kom punu në Akademi (qeshë), edhe.... Kur erdhën serbët e hekën atë skulpturë e çunë dikun në drejt të mallkum, e çunë...

Erëmirë Krasniqi: A e keni gjetë najherë?

Agim Rudi: Po, po e kom gjetë, është këtu. Këta serbët fer vendosën Dositej Obradović. Kur erdhën shiptarët, a është pronë e Rektoratit, s’është pronë e jeme, e vendosën tjetër kend e vendosën Hasan Prishtinën. Skulptura jem u gjujtë atje te Fakulteti i Arkitekturës, u gjujtë (qeshë). Po keshi e hiç s’është për me keshë. Është dhimbshëm shumë, është për me kajtë...

Erëmirë Krasniqi: Këtu deshta me ju pytë, është edhe një pyetje me rëndësi këtu. Këto farë punë të cilat i ka komisionu Shoqata të cilat kanë përfundu nëpër ndërmarrje publike, të cilat tash jonë privatizu, çka ka ndodhë me to?

Agim Rudi: Kurgjo.

Erëmirë Krasniqi: A keni ndonjë të drejtë mbi to?

Agim Rudi: Jo, kërkush. As s’u bisedu për këtë punë. Veç ministritë sa artin e kanë, ministritë e Kosovës sa arte kanë. Ajo është si një fundus i madh i galerisë...

Erëmirë Krasniqi: A ki drejtë me i, me i...

Agim Rudi: Kurrëfarë të drejte. S’ka se kurrëfarë të shkrome nuk kam as nuk dihet kush është pronë e kujt. As s’dihet, s’është e shkrome kush është pronë e kujt. Kurgjo s’është e definume. Është tmerr që duhet me na qitë këtë problem duhet.... Po ky shtet që e kena formu na, që jena gëzu shumë, “Rrnoftë Kosova e sende...” s’mundet, s’din me i zgjidhë këto probleme.

Erëmirë Krasniqi: A keni shumë qesi punime që kanë përfundu në qesi vende?

Agim Rudi: Une jo...

Erëmirë Krasniqi: ...në situata të padefinume?

Agim Rudi: Une jo, ka qenë gjenerata tjetër e cila ka, shumë ka. I kanë marrë do pare do...

Erëmirë Krasniqi: Në Grand ka...

Agim Rudi: Në Grand, ato i kanë shitë i kanë marrë paret.

Erëmirë Krasniqi: Po, p’e di, po në Grand jonë ato tapiseritë e Matej Rodiqit, shumë të mira.

Agim Rudi: Po, shumë të mira.

Erëmirë Krasniqi: Mandej jonë edhe do skulptura që po dyshoj që jonë të Agimit.

Agim Rudi: Po, të Agim Çavdarbashës, po të atij jonë, i ka marrë paret.

Erëmirë Krasniqi: Piktura e Gjeloshit.

Agim Rudi: I kanë marrë paret.

Erëmirë Krasniqi: E di, e di po tash.

Agim Rudi: E çka të kujt jonë, kujt i takojnë (qeshë). Mosvet hiç, hiç...

Erëmirë Krasniqi: As Galerisë, as Grandit?

Agim Rudi: Jo, është kijamet është. Në Ministri të Kulturës jonë do vizatime, do piktura, hajt u mundojsha me i lypë, unë isha në bord të galerisë e më kishte ardhë momenti kur mujsha me bo diçka, kur më vetshin mu çka me bo, më vetshtin qeshtu diçka (qeshë). E ia nisa unë me i sillë e ku, e ku është e evidentume, ku është e qysh është e sa ia ka dhonë, a ia ka dhonë përkohësisht. Kur e gjejsha një vërtetim përkohësisht ia ka dhonë. Po thojsha, “Përkohësisht. Pse s’po i ktheni? Kjo ka qenë para dymbëdhjetë vjetve, a para kaq vjetve”. “Po s’e dijmë qysh...” S’dijnë me i zgjidhë këto probleme. Te na nuk mujnë me u zgjidhë këto probleme, s’po mujnë Grandin me zgjidhë i kujt është. Grandin s’po mujnë me zgjidhë me gjyq e me sende qe dhjetë vjet. S’po mujnë kurgjo.

Erëmirë Krasniqi: Po de, po këto jonë ma shumë trashëgimi kulturore.

Agim Rudi: Trashëgmi shumë e rëndësishme...

Erëmirë Krasniqi: Nuk i takojnë blerësit të Grandit.

Agim Rudi: Po kështu është, s’ka. Kom përshtypjen që s’ka, te ne nuk ka forcë. Nuk ka, veç kur e kom pa skulpturën tem të rrxume...

Erëmirë Krasniqi: A e keni marrë?

Agim Rudi: Jo, s’muj me marrë se une... është pronë e rektoratit, ka thonë sekretari i rektoratit.

Erëmirë Krasniqi: Edhe nëse është e gjujtun a?

Agim Rudi: Eh, po tha, “S’ka lidhje që e gjujna na. A e kena ble Agim? Ti a e mbanë mend shumë mirë që na iu kena dhonë disa pare”, diçka s’di... “Po, po veç e jemja bre është ajo. Qysh bre?” Edhe skulpturë e gurit ka qenë dy metra kub, unë e kom punu, gjithë natën i kom majt dur të në {shpjegon me duar} e tjerë e tjerë. Domethonë për me mujtë, se më dhimshin dur të shumë. Edhe për histori, unë ia kom lonë, historia i rregullon këto sende (qeshin). Ajo s’i rregullon kurrë sendet historia.

Erëmirë Krasniqi: A po flasim edhe për të '90-at, për të '90-tat?

Agim Rudi: Po.

Erëmirë Krasniqi: Kur keni fillu me universitet edhe krejt situatën politike edhe kulturore nëse mundeni. Çka ka ndodhë me juve në njëfarë mënyre?

Agim Rudi: Me të tregu të drejtën unë njëfarë mënyrë kom hasë në... kom hasë në universitet një strukturë tjetër të arsimitarëve. Ajo struktura që ka qenë në Shkollë të Lartë, unë i kom gjetë në universitet. Plot përvojë, plot, veç ata ia nisën kadal, kadal me shku në pension. Edhe është e çuditshme pak, unë e përmendi pak si hajgare por nuk është hajgare po... para... Akademia jonë e Arteve, parës unë e livdova shumë këtë Shkollën e Lartë Pedagogjike në superlativë, po ata njerëz kanë qenë këtu edhe e kanë bo Akademinë, por Akademia nuk ishte e mirë si Shkolla e Lartë. Unë plus këtu isha profesor eee {onomatope}, profesor, docent jom pranë, merre me mend jo asistent. Edhe kadal, kadal nisën me shku këta, edhe mandej erdhi lufta.

Erëmirë Krasniqi: Gjatë të '90-tave nëpër shpija, a po na tregoni si ka qenë?

Agim Rudi: Ka qenë tmerr, s'di a mujmë me i kompenzu na ato të këqija që na kanë ardhë prej asaj kohe. Na e kena kry secili detyrën tonë perfekt, a din. Unë mendoj që perfekt e kom kry, kom shku në mësim e kom dhonë mësim. Studentat kanë pasë, studentat të shtishin me ardhë në mësim. Kjo nuk është veç parollë, t'u i pa sakrificat të tyne për me ardhë në mësim, shpesh shumë herë kanë ardhë studentat të rrehun, "Ah, profesor ma mëshoi ai polici". Kanë qenë tmerre ato. Apo për shembull, kemi shku kemi pasë mësim kemi thonë, "Kur kryhet protesta..." se komplet kemi shku në protestë, edhe kur ktheheshim jemi kthy në mësim edhe kemi vazhdu mësimin edhe kanë punu gjithë natën e kanë skulpturu.

Apo kom pasë, më kanë pytë do profesora të Amerikës, më kanë pytë bash këtë. Kishte ardhë njeni, e mbaj mend, e ka emrin e mbiemrin, prej Podujevës një katun ma bojke, "Bre profesor, gjithë natën kom çelë rova"¹⁰ "Çka ka lidhje?" A e din çka është rova? Ajo si kamp {shpjegon me dorë}, "Gjithë natën kom çelë rova për me luftu..."

Erëmirë Krasniqi: Qysh e ka emrin, qysh o termi? Ka qenë çka?

Agim Rudi: Rova...

Erëmirë Krasniqi: Rova...

Agim Rudi: Rova serbisht i thojnë, rova a dinë... aty për me hi ushtarët, për m'u mbrojtë, edhe unë i thojsha...

Erëmirë Krasniqi: E mandej vishin në shkollë a?

¹⁰ Serb.: rova, gropë, kanal.

Agim Rudi: Unë i thojsha, na këtu veç për skulpturë kena me folë këtu jena për skulpturë, unë vetë kom qenë në detyrë me dhonë mësim. Qetu jom, qekjo ishte ajo... kur i shihsha ata që vishin t'rrehun edhe shpesh ma jepshin indeksin se dojke me lonë dikun indeksin se s'mujke me udhëtu me autobus ia lypshin indeksin. Gjana të tmerrshme a din të cilat na po i harrojmë, veç po tutna mos po i harrojmë krejt, shumë është shumë.... Aty ishte një entuziazëm i papamë, sidomos i studentëve.

Erëmirë Krasniqi: Çka i mbajke?

Agim Rudi: S'di, s'di. Kjo ishte e lidhun me sende tjera, sende... qekjo është e lidhun me Zotin, s'di çka me sende.... Kur i shihsha more vëlla njerëzit, po jepshin mësim, mbajshim mësim në Fakultet Teknik e majsha aty legalisht bojshim, serbët na patën lonë.... ai Italisë e pat' rregullu... Ibrahim Rugova s'di çka e pat' rregullu ai. Edhe mbajshim mësim, ata u fshehshin aty në Fakultet Teknik se i nxehtë ish, edhe rrishin, "A bon me flejtë?" Hajt flejshin qaty.

Punojshim në Velani me një shpi krejt myk, e u bojshin skulpturat si t'gjelberta, prej drunit. E u bojsha shpikullant edhe i shpikullojsha thojsha, se një process patinimi i skulpturave është process shumë i rëndësishëm, për ato duhet me ditë për me bo t'vjetër skulpturën t're me e bo imitim, e i thojsha ky është patinim pa pare. Ai çfarë patinimi i gjelbërt pi mykit. E mbaj mend krejt atë rrugën e parë majtas, rrugën e parë majtas ka qenë ajo është e pa fund, s'ka, po mendoj është e pa fund, ka fund, qaty kena punu disa vjet, një vjet, dy vjet.

Erëmirë Krasniqi: A ekspozojshin këta, apo çka ishte motivimi i studentëve?

Agim Rudi: Jo, jo, jo, jo, jo, jo, mundoheshim me i improvizu na do ekspozita, improvizojshim do ekspozita po s'kanë qenë bre skulptura s'kanë qenë ato. Kom përshtypjen që studentët mësojshin një mënyrë jo si duhet të jetës artistike. Ata e mësojshin se na krejt profesorët ishin t'ndërgjegjshëm ligjerojshim si duhet krejt okej po, s'ishte ajo atmosferë a din se na improvizojshim. Unë shpesh kom pre... kom bo pjesë në blerjen e rakisë për me pasë atmosferë Akademia, bojshim i blejshim drutë për me skulpturu ata material druni ato çka teprojke e shtishim n'zjerm. Patëm shti koftor, e tash hajde edhe raki hajde kush po blen. E improvizojsha e maj në mend si sot, ju thojsha, "Kush e çelë në skulpturë një vrimë ka me ble raki, një kille llozë..." sende palidhje, sende palidhje, sende të pamundura sende s'di çka? E bojshim ekspozitën n'fund të vitit shumë t'mirë, e bojshim mirë, e pastrojshim mirë.

Erëmirë Krasniqi: N'ato dhoma t'njejta ku ishin ato klasat?

Agim Rudi: Aty more, aty e bojshim si asi e fshijshim, e di mershim prej banesave aty një thithëse, me thithëse e pastrojshim e bojshim e.... Unë nuk mujsha me dhonë ato që di, nuk ishte ajo që di, ajo ishte tjetër send, çka ishte s'e di, une spjegojsha që ky jom, ky që spjegojsha kështu e ashtu e... ky artisti e ky artisti e ky e ky e... s'ish...

Erëmirë Krasniqi: A keni qenë najherë i cenzurum ose a e keni vërejtë cenzurën?

Agim Rudi: Jaaa, jo bre ia nisëm edhe mos m'u tutë ma, me t'kallxu drejt ia nisa mos m'u tutë. Se unë jom tutcan, shumë, ia nisa mos m'u tutë fort. E shkojshim gjithë ditën asi sende protesta ç'protesta. Po

vetëm une shumë m'brejke që nuk, une ata fëmi nuk... për hirë të rrethanave nuk i mësojsha sa duhet. E ata m'motivojshin mu për me ardh aty, ata ishin motivi, studentët, kjo s'është parollë e kumunistave, po ata ishin ata vishin bre studentat.

E pata organizu... eee qito e harrova krejt, e pata organizu me Besnik Nikqin, është një njeri e ka firmën e madhe t'sigurimit, është ende gjallë Besniku e sende, edhe une shok i tij e organizova një simpozium në Shtupeq. Kom fotot krejt fotografitë e asaj kohe edhe erdhen dhetë studenta edhe une i njëmbëdhjeti e bomë secili ka një skulpturë t'madhe. Organizum simpozium të drunit vishin shpjunat atje në Shtupeq, shpjunat shiptar na kqyrshin çka po bojmë. Na veç punojshim, ai njeri na sigurojke ushqimin e krejt e na skulpturojshim, krejt bojshin skulptura t'mëdhaja shumë. Krejt skicat përpara i patëm bo me veti i kanë marrë.

Atje, i paguva tre njerëz une, qito po du me tregu shumë me rëndësi kjo tre njerëz i kom pagu asi sharra me sharra për mos me zgjatë shumë ajo elementarja. Atë të madhen ia hekshin ata me sharra edhe u tutsha që po m'vrahen studentat kanë qenë edhe studente disa studente... O skulptura midis Rugovës skulptura t'mdhaja, mas luftës disa jonë djegë disa kanë shpëtu. Skulptura jeme s'u djegë ka qenë varianta e plisave, dhetë metra, njëmbëdhjetë metra, njëmbëdhjetë metra kështu ka qenë gjashtdhjetë centimetra edhe unë e kom punu. Ai na bike me hongër, na punojshim prej mëngjesit deri n'mramje.

Prej mëngjesit dej në mramje, në mramje s'kishin qare pa pi raki, qare ata krejt pishin, s'kishin qare. Veç me u pi s'guxojke kurkush se kishin m'u çu herët me punu, qikjo ka qenë simpoziumi në Shtupeq. Shumë sakrificë e madhe ka qenë. Ooo Zot, ooo Zot se dojsha bre, dojsha me ju dhonë shpirtin, dojsha jo veç une po po t'kallxoj drejt krejt profesorët dojshin me dhonë shpirtin për ata studentë. Po edhe ata studentë e kthejshin me t'mirë se ai n'atë siklet, ai njoni prej tyne ka qenë luftëtar i UÇK-së, se e di prej malit m'ka thirrë bash njoni e maj mend në atë kohë.

Erëmirë Krasniqi: Qysh ke lufta për juve? Familjen e ju? Qysh ju nxuni?

Agim Rudi: Interesant ka qenë kjo lufta, mas luftes njeri po ia niske pi s'pari. Edhe une a din çka kom perjetu n'luftë, mas tri dite jena shku në Gostivar, e kom pasë ni shok, ai ka qenë n'shcallë të tretë këtu te ne.

Erëmirë Krasniqi: Mas tri ditë bombardimi?

Agim Rudi: Jo. Jo, mas tri ditë që shkuam mas shtatë ditë bombardime, mas shtatë ditë bombardimi une shkova në Bllace, shtatë ditë kom nejt në Bllace, me krejt familjen e, me krejt familjen. S'i kom pasë, i kom pasë dy djem edhe një çikë aty, ai i madhi Petriti ka qenë në Amerikë... edhe shkuam në Gostivar te ai Xhelil Rufati skulptor është. Ma i miri skulptor në Maqedoni, ma i miri profesor në Akademi të Arteve, e jep skulpturën. Une kom qenë recenzues gjithë te ai, edhe veç m'ka thonë kështu, na ka siguru secilit prej neve ka një sobë, mu e grus njo, atyne krejt. Ai djali jem n'atë kohë filloi... u martu n'atë kohë, u martu ishte edhe ajo gruja. Edhe iu siguroj sobat, mu m'tha, "Profesor, ti që e ki këtë mobil me veti", m'çoi në atele të tij. Me një restoran ngat ateles ish, i tha një njerit, "Çdo gjysë ore

me shku te ky.” Bleva vizatime shumë vizatime bleva shumë hala i kom ato vizatime. Shumë prej tyne m’u kanë shitë në Amerikë, ato t’luftës, unë s’isha normal vizatojsha si budall. Tre muj ditë kom vizatu, çdo ditë, çdo ditë. Natën shkojsha pisha raki si i trentë, natën raki, n’mëngjes shkojsha, ai m’lejke aty me kerr, vike e m’merrke ka 3:00 sahati qashtu 4:00. Qe kështu ka qenë, qe kjo ka qenë lufta, përjetim i keq, i keq, i keq, veç une kom punu shumë e s’kom ditë. Dy sende s’i kom ditë qysh punohet kur bohet lufta bombardohet hala, u bombardojke këtu. Une punojsha, s’kom ditë që mundet ashtu njeri, e po mujke, po mujke.

Erëmirë Krasniqi: Kur jeni pensionu, ose a po na tregoni atë fazën e fundit deri në pensionim, mas luftës qysh ka qenë?

Agim Rudi: Po more, para pesë vjete jom pensionu, e mandej neve në universitet edhe pesë vjet na mbajnë, na japin njifarë honorani të vogël, si mëshirë na japin, shumë mirë shyqyr, eh mirë.

Erëmirë Krasniqi: Si kanë qenë gjeneratat mas luftës, të studentëve po mendoj?

Agim Rudi: Kanë qenë profesorët, profesorat kanë qenë t’këqij, mas luftës ndërmjet profesorëve ka pasë presion shumë t’madh, ka qenë frikë me qenë në universitet, tash po e thom. Përpara s’kisha thonë isha tutë, tash s’tutna hiç. Ka qenë presion shumë i madh, e ka marrë krejt kjo pjesa, pjesa, fizikisht e kanë uzurpu universitetin. Struktura, ndëgjoni struktura, edhe këto s’e kisha thonë përpara, tash po e them, struktura. Për shembull, para dhjetë vjetëve, para dhjetë vjetëve që kom dalë n’pension. Qajo strukturë ka qenë moti, ka qenë, 97 përqind kanë qenë gjakovarë. Kur jom dalë unë, une kom le [lindë] në Gjakovë a din, i mrami mohikan, asni njeri i Gjakovës nuk është arsimtar më. Struktura e din cila është, s’di, e Llapit e kështu, une nuk kom kundër kësaj. Por, une mendoj në vende kështu duhet me qenë urbane, njerëz urban. Në këto vende të kulturës duhet me qenë struktura urbane, kjo është nashta e metë e jeme, por s’bon ajo. E kom pasë një shok, Dervishi ka qenë prej një vendi që me xhip kur mrrishe... qysh e ka pasë...

Nevryze Rudi: Kostërrc.

Agim Rudi: Kostërrc. Eh, ai ka qenë prej Kostërrcit. Kur mrrijshim me xhip u duke me ecë edhe 20 minuta, e lejshim xhipin, se s’shkohet më shumë kodër. Edhe thojke, Beqir bre thojsha, “Po ku e gjeti ai...” ai vendi i mrekullushëm po s’mujshe me shku more vlla. Thojke, “Bre Agim,” se ai ka qenë muzikant, edhe Beqiri thojke, “Ku m’çoi dreqi muzikant në Kostërrc.” A po kupton? Unë po foli, po marr shembull shokun tem a di. Ai tash, ai punon muzikant në Gjermani. Edhe shumë jo urbana, struktura u ndërru qind për qind. S’mundet m’u ndërru qind për qind bre, a po kupton... me monopolizu ndoshta kështu.

Të tregoj edhe një storie ndoshta për Akademi, që... unë mendoj se jonë t’u dalë studenta t’mrekullushem, kah po dalin? Pse po dalin? S’di. Ndoshta unë s’e di. Personeli arsimor nuk është si duhet, nuk është i nivelit çfare ka qenë. Çfarë niveli ka qenë? Mendoj që çdo gjë pedagogjike ia ka nisë m’u ulë te ne. Ende jemi t’u i pa pasojat e atij dhjetë vjetshit. Unë po i them dhjetë vjet se ai ka qenë mosvet, s’ka qenë veç dhjetë vjet, kanë qenë pasoja të mëdhaja. Unë jom konë vetë arsimtar i asaj

kohës, une e di çka kam ligjëru, unë kam qenë në trans bre, s’kam qenë normal, s’kom qenë si duhet, s’kom qenë... m’u është dashtë me shku me punu, me ngajtë, me punu, fëmijëve të mi me iu siguru bukë. Shumë kom punu, shumë kom punu në skenografia, në lokale, në interiere për me fitu bukë, se fëmija s’vesin, a u ardhë armiku a s’u ardhë armiku? Ata lypin qumësht. Eh kështu është edhe një periudhë që kom qejf unë me përmend... pse s’po e hani bostonin? (qeshin të gjithë).

Erëmirë Krasniqi: Po të ndëgjojmë me kujdes.

Agim Rudi: Eh është edhe një periudhë që kom qejf unë me përmend që është shumë e mirë, shumë e mirë. Në 2006 shkoj unë në Amerikë, martohet djali jem me një amerikane, unë ia kom ngjtitë asaj emrin Butterfly [flutur]. S’disha tjetër çka, këtë emër e disha, hajt. Edhe mandej ngadal ngadal... edhe unë para se me shku për m’u martu ata thashë, “Kështu more, qe po ta çoj një CD kallxoja galerisë”. Ia çova sende krejt s’ishte problem shumë, nëqoftëse i ki punimet e mira, nëqoftëse i ki punimet e mira s’ishte problem me ekspozu në Amerikë. Nëqoftëse ishe i keq, le që asi, po të përzejke me milicë, me milicë po të përzejke. Nëqoftëse ishe i mirë... unë si duket kom qenë i mirë. E mbaj mend, atij menjherë i kanë çu fjalë. Në Nashville ai ka jetu, në Nashville Petriti. Ka shku i ka thonë, “Baba im ka qeshtu qeshtu punimet”, ka thonë, “Okej”.

Vizatime, krejt vizatime kurgjo tjetër, edhe mirë i çova, i çova edhe shumë tjera vizatime... ekspozova në Amerikë e heka atë, atë baksuzin. Atje në Amerikë kom ekspozu në Nashville, qekaq qekaq {tregon me duar} sa punime m’i kanë ble haj Zot, o Zot! Shumë, shumë, shumë 15.000 euro. Edhe shumë jom gëzu edhe mandej e pashë që s’është kijamet nëqoftëse je i mirë. Edhe s’jom ndalë hiç veç kom punu. Mandej e kom pasë një ekspozitë në një vend t’vogël Grand Rapids, Michigan është ajo një vend. Edhe aty kom pasë në ngjyrë kafe {shpjegon me duar}, me asi ngjitesi edhe aty jonë shitë punimet. O Zot m’pa kanë ble pasanikët, është një pasanike gjithë m’çon ato {shpjegon me dorë} “Oh, Agim ooo”, shumë, e kom njoftë atë pasaniken shumë, çfarë vendi e ka punimin tim, shumë të mirë. Edhe, mandej unë shumë pata qejf, kom pasë edhe ekspozita në ndërkohë, ekspozita, kishte edhe asi ekspozita për “Rilindje” (qeshin).

Erëmirë Krasniqi: A keni ekspozu?

Agim Rudi: Po more (qeshë), këtu hiç, hiç, hiç. “Agim more, Agim, more Agim”, oh s’ka nuk ekspozoj s’kom pse, s’kom vallain, s’kom hiç kurrëfarë interesi s’kom a din, s’po muj m’u marrë mo... unë tek me marrë pjesë në një simpozium shumë të rëndësishëm. Shkova atje te vjehrra e djalit, në garazhdë të saj, garazhda shumë e madhe 150 metra katror. E organizova garazhdën i qita drita edhe e kom bo ate.

Erëmirë Krasniqi: Sa qëndruat në Amerikë?

Agim Rudi: Tre muj e gjysë, gati jonë tranu ata krejt shokët e zezatshin djalit. Se kërkush s’po shkojke atje asnji muj ditë as... tre muj e gjysë, hej (qeshin)! Ata zezatshin e unë nuk disha anglisht unë, qaty e zezatshin, tre muj e gjysë si budall.... Edhe dojsa skupturë diçka me bo atje, atje dojsa me bo, një punim që e boj atje, m’u doke për histori interesant, shumë. Këta e kom bo për pikë t’qejfit. Qekjo

është punimi {tregon kartolinën} që e kom bo atje. Qe edhe ti, qe ti dy (qeshin). A din çka është kjo? Kjo është pa relief. A din çka donë me thonë pa relief? Relief që është i madh kështu {tregon me duar}. Edhe ndëgjoni kjo është një e njetetë, tri, tri, triptik... është një e njetetë, një e njetetë, një e njetetë, dometheonë tri e gjashtëdhjetë me dy e dhjetë, tre metra e gjashtëdhjetë me dy e dhjetë.

Erëmirë Krasniqi: Hmm... dy e dhetë, tepër e madhe.

Agim Rudi: Edhe e kom punu une, qeky fraeri tap {onomatope} atje. As s'jom tutë as hiç e kom, ma kanë ekspozu në një vend. E Amerika është tjetër send, duhet m'i ditë çka jom t'u thonë, po mendoj duhet me ditë çka.... Ma kanë shpallë këtë veprën time me një ekspozitë mbarëbotërore kjo, mbarëbotërore. Vepra jeme është shpallë, pa pare pa kurrëfarë të holla, është shpallë, eks... vepra që duhet me u kqyrë, vepra që duhet me u kqyrë, qe qekjo ka qenë. Përndryshe e kom pasë një ipad, në ipad e kom bo një xhirim e kom spjegu une kështu...

Erëmirë Krasniqi: Nji video e keni bo për me spjegu punën a?

Agim Rudi: Po, se në Amerikë autori po dufke me qenë, në vikend duhet me qenë aty. Unë rrisa s'disha kurgjo ata më vetshin une e qitsha aty çka kom thonë, hop, hop, hop në ipad. Kështu e pata përgaditë me kësi pjesë qeshtu e qitsha {treogom me duar}. E me të tregu të drejtën vepër e mirë, më ka pëlqy vepra, por une jom, qeky jom, arti jem o qeky, qe qeky. Mjaft moderne e sende po jo ai i shekullit XXI, po qaty gati sa jom hi në shekullin XXI, qe qeshtu.

E, ja kom pa hajrin Amerikës se mjaft t'holla, mjaft jo more s'jonë shumë pare, por pesëmijë, dymijë, shtatëmijë, këtu s'mundesh me i fitu ato kurrë, s'mundesh. Po veç edhe motivi shumë, e kom fitu atë shpërblimin, shpërbilim shumë të madh, kjo gazeta "Tribuna" a cila që qet' prej internetit. Qysh e ka emrin nji gazetë?

Erëmirë Krasniqi: A është shqiptare a?

Agim Rudi: Po bre shiptare këtu.

Donjeta Berisha: Krejt tash jonë online.

Agim Rudi: Eh, po ajo ka qenë prej fillimit prej para dy vjete a s'di...

Donjeta Berisha: Ndoshta "Tribuna" pra.

Agim Rudi: Eh "Tribuna", krejt e kanë qitë unë prej asaj e kom marrë vesh merre me mend ej. Ata e kanë marrë vesh në asi se i kanë çu atyne, djalit i kanë çu.... Ku nji mijë dollar hej, ai nji mijë dollarë për mu ka qenë njëqind mijë dollar, edhe tri kritika t'mira kom marrë, t'gjata, prej Indiana... kësi, kësi. Hiç gjo pa ditë, vepra jeme. Oh Zot, një piskamë, {shpjegon punën e tij me duar} nji shqiptar me plisa t'u piskatë, një vizatim shumë i mirë. E në shumë, shumë, shumë atje une funksionoj. E qetash, ka shumë s'po... po kallxoj se s'jom t'u i ngje shumë.

Parvjet, parvjet, kom pasë një ekspozitë në Chicago në nji pallat të nji njeriut. Pallat po i thom une se si

t'është, s'jom i Shqipnisë une që po thom kështu. Pallat i madh, shtëpi e madhe shumë e një avokati shumë të madh të Chicagos. Me lidhjet e veta këtë djali, e këtë e kanë siguru te ai, edhe aty kanë qenë pesëdhjetë njerëz. E kom të xhirume krejt, të xhirume e kom atë ekspozitë. A din me çka kom kapë me asi {shpjegon me duar} ngjithëse kështu që mos me lëndu as orenditë e tyne e krejt veprat e mia edhe i kom në kompjuter, laptop edhe i kom pasë kështu {tregon me duar}, edhe kom shitë, kom shitë a din qysh.

Në Chicago, në këto vendet e mëdhaja po u mbajshin ekspozitat kesi soji mjaft kështu të nivelit, pesëdhjetë vetë kanë qenë, jo njerëz të rëndomtë, shumë, shumë të... shumë. Edhe ajo ka qenë ekspozitë shitëse, vërtetë amerikanët nëse s'është shitëse ata nuk dijnë tjetër ekspozitë, ata nuk dijnë për ekspozitë. Ja hyn në histori, ti je, bohesh Van Gogh, ja je shitëse, nuk dijnë kesi ekspozite për kurgjo a din kështu veç eh. Po mendoj une këtë po e tregoj pak t'u keshë, por nuk është kjo për me keshë është mënyra e shoqnisë si jeton a di, si funksionon, edhe qeta s'harrova...

Erëmirë Krasniqi: A keni pasë kritika në kohë të Jugosllavisë, kështu a ka pasë naj?

Agim Rudi: Po, more këtu të shiptarëve, shiptarëve valla.

Erëmirë Krasniqi: Ah okej, e të qendrave tjera?

Agim Rudi: Jo, jo, jo, s'kom qenë unë i madh. S'ke mujtë ti në Jugosllavi me qenë i madh. Shqiptari me qenë i madh shansa s'ke (qeshë). Kështu ka qenë e vërteta edhe s'kemi qenë t'mëdhaj, por edhe s'kom qenë une aq i madh që me shkru Jugosllavia. E këtu po, Nebih Muriqi, Vesta Nura, Mustafa Ferizi, kom plot sende të shkrume, kom edhe emisione kështu që. S'kom përfitu shumë prej atyne sendeve. Po e përsëris shumë herë nuk jom prej atyne që pres t'kom prej veprës time vetëm përfitim, por t'kem lavdata. I kom marrë tri kritika prej Amerikës pashtë Zotin, që mend m'kanë lonë prej... sa jom kënaqë me vetëveten. Pa ngjoftë, pa ditë, veç vepra, komunikimi ka qenë veç vepra ime. Atëherë s'kom pasë as website, kom pasë, pasna pasë se pa website ishe kërkushi, s'e kom ditë hala. Unë kujtojsa që duhet me ia tregu katalogun. Jo more çfarë katalogu, website-in duhet me ia tregu. Po unë pata fat (qeshë) se këtë website e ka kry për website [edukimin] në Los Angeles, Fakultetin e Arteve djali jem Petriti, ai ma ka bo website-in.

Erëmirë Krasniqi: A po e mshelim këtu, a te kryjmë këtu a po doni edhe pak, keni mbetë edhe diçka pa thanë?

Agim Rudi: Jo, mjaft, mjaft, une shkova me fjalët e juaja që mos me u kufizu e sende. Krejt okej. Mos e kom tepru?

Erëmirë Krasniqi: A ka mbetë diçka që duhet me u shtu?

Agim Rudi: Valla jo, kur t'më bjen n'mend ju thirri (qeshin).